

NAGY JANKA TEODÓRA*

A jogászság szerepe a jogi népeletkutatásban (1939–1948)**

1. Bevezető gondolatok

Magyarországon az európai jogszokásgyűjtésekhez képest erőteljesen megkésve, 1939-ben kezdődik el az a második világháborút követő esztendőkből is tartó, rendkívül széleskörű adatközlésen alapuló gyűjtés, amelyet a magyar népi jogéletkutatás „fénykoraként” tartanak számon. A két világháború közötti magyar társadalompolitikához szorosan kötődő, nemzetközi viszonylatban erős megkészettséget mutató kutatás előzményei között kell látnunk a 19. századi Savigny-féle történeti-jogi szemlélet jelenlétét. Ezért sem véletlen, hogy a társadalomtudósok, hivatalos jogalkalmazók mellett jogtörténészek váltak a mozgalom emblematikus alakjaivá.

Az 1939–1948 közötti népi jogélet kutatás a hazai polgárosodás gazdasági, társadalmi, s ezen belül jogi folyamatához kötődően valósult meg a 20. század elején végzett igazságügyi kormányzati előkészítő munka előzményeire alapozva.¹ Az egyre elmélyültebbé váló ágazati és széleskörű, több szaktudományra kiterjedő kutatások eredményei alapján kialakuló külső kapcsolatok teremtette háttérben került sor Györffy István kezdeményezésére az 1930-as évek végén az igazságügyminisztérium támogatásával megvalósuló népi jogéletkutatásra.² A több mint egy évtizedig tartó gyűjtőmunka során egyes források szerint 82, más források alapján 120 a jogász hivatásrendhez tartozó bíró, ügyvéd, közjegyző, ügyész, illetve igazságügyi alkalmazott, továbbá egyetemi okta-

* tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem KPVK, Szociális Tanulmányok Tanszék

** Készült a KÖFOP-2.1.2.-VEKOP-15-2016-00001.sz. „Hivatásrendek történetének vizsgálata az igazságszolgáltatásban és a közigazgatásban Államtudományi Műhely 2017/47/SZTE-ÁJK pályázat keretében.

¹ Mattyasovszky Miklós az igazságügyi kormányzat támogatásával végzett gyűjtés eredményeit 1904-ben publikálta. Baross János az adott tárgykörben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület megbízásából végzett, a születéskorlátozásra és az öröklési szokásokra vonatkozó kérdőíves kutatást 43 vármegye 3184 körjegyzőségének adataival (1901–1905), melyek eredményeit 1905-ben tette közzé. BAROSS JÁNOS 1905.; HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A magyar magánjog kodifikációja a 19. században*. Jogtörténeti szemle. 2004. 1. sz. 4–8. pp. HOMOKI-NAGY MÁRIA: *A magánjogi kodifikáció, mint alkotmányos feladat*. In: Suum cuique. Ünnepi tanulmányok Paczolay Péter 60. születésnapja tiszteletére. szerk.: Fejes Zuzanna, Török Bernát. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2016. 305–319. pp. A jogi népeletkutatásokat értékeli: Bognár Szabina 2002., 2016.

² KÓSA LÁSZLÓ 1989, 221–222. pp.; SZABÓ LÁSZLÓ 1980, 9–10. pp.; SZABÓ LÁSZLÓ 1993, 26–27. pp.

tó, kutató gyűjtött adatokat 137, illetve 340 községre vonatkozóan,³ melyek publikálása 1939-től napjainkig is folyamatosan zajlik.⁴ Mivel a jogi néphagyománygyűjtés alapvető célja a 19. század második felétől Európában megfogalmazódó nemzeti jogalkotás megalapozása volt, a kutatás elsősorban a magyar népi jogélet sajátosságaira fókuszált.⁵

A magyar jogi népeletkutatás kezdeményezőjét, Györffy Istvánt, a kutatási cél megfogalmazásában, módszertanának kidolgozásában meghatározó szerepet vállaló közeli munkatársait, a néprajzos Fél Editet, Viski Károlyt, Szendrey Ákost a néprajztudomány e tevékenységük kapcsán is számon tartja. A jogtörténész Bónis György, a jogász-etnográfus Papp László, a jogi néphagyománygyűjtés minisztériumi referense, Hofer J. Miklós táblabíró, illetve a fiatal Tárkány Szücs Ernő szerepvállalása a témával foglalkozó tanulmányokban többször is említésre kerül, szerepük és szakmai pályájuk bemutatása tekintetében azonban egyenetlen a kép. A népi jogéletkutatás több mint száz jogász, jogi, igazgatási tapasztalattal rendelkező résztvevőjéről pedig csak információteredékekkel rendelkezünk.

Tanulmányunk célja a jogvégzett gyűjtők bevonásával, a jogalkotó és jogalkalmazó szempontjából hasznosítható gyakorlati eredményeket kínáló, *jogászai tárgyismerettel és néprajzi módszerekkel* végzett népi jogéletkutatás jogász résztvevőire irányítani a figyelmet. Természetesen nem vállalkozhatunk teljes körű tabló összeállítására. Bónis György, Papp László, Tárkány Szücs Ernő pályaképének és közreműködésének ismertetését követően a jogász hivatásrendek tagjai tevékenységének rövid áttekintése következik. Elsősorban levéltári források adataival kiegészítve a gyűjtők közül dr. Quiricó Pál, dr. Gaál Imre és Szabó Imre, illetve a kutatás második szakaszában Csizmadia Andor és Tóth Zoltán György szakmai pályáját vizsgáljuk, kötődésüket a népi jogéletkutatáshoz.

Bár tanulmányunknak nem közvetlen tárgya (hisz korábban már megtettük), röviden mégis összefoglaljuk az 1939–1948 között megvalósult népi jogéletkutatás legfontosabb állomásait. Elsősorban a Magyar Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában és az Országos Levéltár K 579 IM jelű iratanyagában feltárt források alapján azonosítottuk a gyűjtőket és tevékenységüket, de további új, kiegészítő források használata is elengedhetetlen volt.⁶

2. A magyar népi jogéletkutatás (1939–1948)

Amikor a jogi néphagyományok kutatását indítványozó munkaközösség nevében Bónis György megfogalmazta a szervezendő mozgalom céljait, egyaránt kiemelte annak nép-

³ Részletesen: KŐHEGYI MIHÁLY-NAGY JANKA TEODÓRA: *Adalékok a jogi néphagyomány-kutatás történetéhez*. Áttekinti: Bognár Szabina 2016. A résztvevők és a községek számára vonatkozóan a szerzők eltérő adatokat említenek. Papp László „82 gyűjtőről 113 elkülönült részre oszló 95 db jelentésről” (EA 13. 300. 2.; Papp László 1948/a. 6.), Tárkány Szücs Ernő kb. 120 gyűjtőről ír (Tárkány Szücs Ernő 1981. 16.), Hofer J. Miklós jelentésében több mint 140 gyűjtőről szól. (OL K 579 IM 17443/1943.) Az is előfordul, hogy egy pontosan nem közölt létszámú gyűjtőközösség munkája a beküldött anyag. Papp szerint „137 község, továbbá 10 járásbíró, 3 vármegye, 5 táj területére vonatkoznak a jelentések” (EA 13. 300. 4.) Tárkány Szücs hozzátétele szerint 340 községre kiterjedőnek tartja a gyűjtőanyagot. (TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 16. p.)

⁴ Legutóbb az OTKA K-10190-pályázathoz kapcsolódóan. Az irodalmakról részletesen lásd alább: NAGY JANKA TEODÓRA 2009.

⁵ A gyűjtések egyfajta összesített listáját ismerhetjük Papp László jelentéséből. – PAPP LÁSZLÓ 1939–1943.

⁶ OL IM 579. Jogi népszokások gyűjtése 1938–48. I–II.

rajzi, jogtörténeti és jogpolitikai jelentőségét. „Munkánk haszna hármias lesz: más oldalról ismerjük meg a magyar népet, a hagyományból jobban élénk tünik jogunk múltja, jogtudományunk magyarabbá lesz.”⁷ A népi jogéletkutatás egyes szakaszaiban a megfogalmazott célok más-más eleme vált hangsúlyossá. A jogtörténész Bónis György mindvégig a jogtörténeti kötődéseket emelte ki, Györffy István jogász-etnográfus munkatársa, Papp László, a professzor művelődésszerményének szellemében a műveltségbeli megújulás lehetőségét tartotta elsődlegesnek.⁸ „Jogrendszerünk ma is fejlődik, magánjogunk meg éppen kodifikálásának küszöbén áll. Az újabb és újabb törvényjavaslatokba igen sok és fölösleges tisztán eszmei és idegen vonás került. Sohasem adódik többé alkalom olyan gyökeres felfrissítésre és tisztogatásra, mint ami most itt áll előttünk. A népi hagyományból kivehető és felhasználható anyagot be kell illeszteni itt is, másutt is, legalább egy-egy tartóoszlopként, a magyar jog nagy épületének megújításához.”⁹ Papp László írásában együtt jelent meg a néprajzi és a jogpolitikai cél. A népi jogéletkutatást olyan jogászai tárgyismerettel és néprajzi módszerekkel végzett kutatásnak tekintette, amely egyrészt a jogalkotót segíti, megmutatva, hogy milyen jogszabályokat kell alkotnia, másrészt a jogalkalmazót, mivel felderíti a tényállások egyes elemeinek és mozzanatainak távolabbi összefüggéseit.¹⁰

A hivatalos álláspont képviselői, Antal István igazságügyi államtitkár, Vladár Gábor és Hofer J. Miklós a jogpolitikai, a jogalkotói oldal fontosságát emelték ki.¹¹ E törekvések a népi jogéletkutatást meghatározó deklarációjának tekinthető az írott törvényekben, valamint a jogszokásokban és néphagyományokban megnyilvánuló nemzeti lélek megismerését hangsúlyozó igazságügyminiszteri felhívás.¹²

Györffy István professzor, a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete, illetve az annak keretében működő Országos Táj- és Népkutató Intézet vezetője kezdeményezte kezdeményezésére 1939 elején Bónis György és Papp László részvételével munkaközösség alakult a népi jogélet kutatására, amelynek munkájába később Viski Károlyt, Hofer J. Miklóst, Fél Editet és Szendrey Ákóst is bevonták. Kérdőívet készítettek, jelentkezési lapot szerkesztettek. Ez utóbbi a személyi adatokon túl a néprajzi tájékozottságra is rákérdezett (az ország melyik vidékét ismeri jól, hol folytatott hosszabb ideig gyakorlatot), s kitért a technikai kérdésekre (mely tárgykör érdekli legjobban a gyűjtőt, az egész kérdőívre, egy részterületre, vagy csak egyetlen jogintézményre kíván válaszolni).

Az öt fejezetre osztott, a magánjogra (család-, öröklés-, dologi és kötelmi jogra) és büntetőjogra kiterjedő 95 pontos kérdőív összeállításán Papp László visszaemlékezése szerint komoly Mattyasovszky és Tagányi munkái alapján dolgoztak, a külföldi szakirodalomból Maunier monográfiáját hasznosították.¹³ Az évek folyamán többször szóba került a kérdőív módosítása. Hofer J. Miklós szerint az első változat sok olyan

⁷ BÓNIS GYÖRGY 1939, 122. p.

⁸ GYÖRFFY ISTVÁN 1939.

⁹ PAPP LÁSZLÓ 1939, 77. p.

¹⁰ EA 13. 332. 60–61. pp.

¹¹ OL K 579 IM 33. 704/1940 2-3.; HOFER J. MIKLÓS 1943, 272. p.; VLADÁR GÁBOR 1938.

¹² OL K 579 IM 30. 051/1939. I. M. I. sz. első felhívás.

¹³ A kérdőívet kisebb változtatásokkal Bónis György később megjelentette. (BÓNIS GYÖRGY 1938.); PAPP LÁSZLÓ 1941, 11. p.; MAUNIER, R. 1937.

néprajzi kérdést tartalmazott, amely a jogi néphagyományok kutatása szempontjából gyakorlati jelentőséggel nem bírt, lényeges kérdések viszont hiányoztak.¹⁴

Györffy a Néprajzi Intézet kezdeményezéséhez – miként Mattyasovszky Miklós tette a századelőn – az igazságügyminisztérium támogatását, a gyűjtéssel foglalkozó szakemberek segítségét és önként vállalkozó munkatársak jelentkezését kérte.¹⁵ A miniszter a megkeresés nyomán felhívást adott ki, amely a célkitűzés helyességét, szükségességét hangsúlyozta, mind általános, mind törvény-előkészítési és igazságügyi végrehajtási szempontból. Egyetértett azzal, hogy vonják be a jog hivatásos művelőit a jogi szokások és néphagyományok gyűjtésébe. „Mert amennyire nagy jelentősége van a jogi néphagyományok objektív tudományos megismerésének, épp annyira veszedelmes lehet, ha ilyen hagyományok gyűjtésével és közzétételével joghoz nem értő vagy korai általánosításokra hajlamos egyének foglalkoznak.”¹⁶ A miniszter arra is kérte a hatóságok, illetve köztestületek vezetőit, hívják fel az igazságügyi alkalmazottak figyelmét a gyűjtés közérdekű jelentőségére, támogassák az akciót.

Első felhívás (1939)

A minisztérium ekkor még csupán a néprajzi kezdeményezés külső segítőjeként lépett fel, e minőségében vállalta a gyűjtők szervezését. Szakmai kérdéseikkel a jelentkezők az Intézethez fordultak, amely ellátta a szakmai irányítást: az általa megfogalmazott követelményeket közvetítette a felhívás is. Ezek egyike az volt, hogy a jelentkezők ne elszigetelt jelentőségű különlegességeket, furcsaságokat gyűjtsenek. Mindig figyeljék meg a szokás érvényesülésének gyakoriságát, igyekezzenek felderíteni, „mely vidéken, mily mértékben, a lakosságnak melyik csoportjában vagy pedig csak kivételképpen egyeseknél található-e fel.”¹⁷ Azt is hangsúlyozta a felhívás, hogy ha a feltárt szokás vagy jogcselekmény eltér az írott törvénytől, vagy a helyi lakosság többségének szokásától, kérdezzenek rá okára, próbálják megkeresni magyarázatát. Az első körirat kibocsátását követően 1940-ben azonban mindössze negyvennégyen jelentkeztek gyűjtőmunkára: négy ügyvéd, négy kezelő, a többi bíró vagy bírósági fogalmazó, s csak három tényleges jelentés érkezett a minisztériumba.¹⁸

Györffy István halálát követően a Néprajzi Intézet két jogász munkatársa, Papp László és Bónis György nem tudta vállalni az irányítás feladatát: Papp László ügyvédi gyakorlatot folytatott, Bónis György egyetemi magántanári képesítésre készült, a Néprajzi Múzeum pedig nem kívánt részt vállalni a gyűjtés szervezésében, irányításában. A népi jogéltudomány kutatása szempontjából a döntő változást az eredményezte, hogy Antal István igazságügyi államtitkár 1939. november 23-án elmondott parlamenti beszéde révén a jogi néphagyományok gyűjtése kormányprogrammá vált.

¹⁴ OL K 579 IM 17492/1943.

¹⁵ Amikor Mattyasovszky az öröklési szokásokat magánemberként sikertelenül próbálta összegyűjteni, a fölművelési miniszter kérésére Plósz Sándor igazságügy-miniszter az igazságügyi szervekhez fordult, s a felhívás eredményeként 642 jelentés érkezett a minisztériumba. (EA 13.332. 63. p.)

¹⁶ OL K 579 IM 30. 051/1939. I. M. I. sz. első felhívás.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

Második felhívás (1940)

A miniszter 1940-ben újabb felhívást bocsátott ki, amelyben az első jelentések, gyűjtési eredmények tapasztalatai alapján saját hatáskörében módosította a korábbi szakmai elvárásokat. A 95 kérdőpont mindegyikére vagy egy-egy fejezetére válaszoló nagy terjedelmű, tudományos felkészültséggel összeállított tanulmányok mellett a helyszíni munka során elesett egyes adatok összegyűjtését is szorgalmazta,¹⁹ s a továbbiakban így született meg egy-egy rövid, legfeljebb egyetlen jogintézményt vagy szokást leíró anyag is.²⁰

Mivel az előzetesen vártnál jóval kevesebb volt a jelentkező, az eredményes munka érdekében a bírák, ügyvédek mellett a munkájuk jelentős részét falvakban végző betétszerkesztő személyzetet is bevonták a gyűjtésbe. Úgy vélték, közvetlen kapcsolatban állva a falusi lakossággal, alaposabban ismerhetik a nép gondolkozását, szokásait, hagyományait, s könnyebben megfigyelhetik, összegyűjthetik a település jogi vonatkozású szokásait, „a néplélek jogi vonatkozású megnyilvánulásait.”²¹ A miniszter azt is javasolta, hogy az igazságügyi hatóságok vezetői kísérjék kiemelt figyelemmel a gyűjtők munkáját, biztosítsák számukra a munkavégzéshez szükséges feltételeket. A gyűjtés és az anyagfeldolgozás idejére adjanak számukra rendkívüli szabadságot, fizessenek kiküldetési díjat.²² A második felhívással a minisztérium tehát közvetlen irányítása alá vonta a gyűjtési munkát. A két példányban készült jelentéseket ettől kezdve már nem a Néprajzi Intézetnek, hanem az igazságügyminiszternek kell felterjeszteni, szakmai kérdésekben pedig az intézet mellett a minisztériumhoz is fordulhattak a gyűjtők.

Harmadik felhívás (1942)

A vártnál csekélyebb érdeklődés miatt, többszöri beszámoltatás után, 1942-ben harmadszor is köriratot adott ki a miniszter, amely végül eredménnyel járt: több mint 140 gyűjtőtől mintegy 85 jelentés érkezett be az év folyamán.²³ Az összegyűjt anyag feldolgozására és a módszertani munkára Hofer J. Miklós – a Táj- és Népkutató Intézet javaslatával és Györffy professzor egykori szándékával egyezően – legalkalmasabbnak a néprajzi ügyekben szakképzettséggel és gyakorlattal rendelkező Papp László budapesti ügyvédet találta, akit 1943 februárjában megbíztak a minisztériumhoz érkezett jelentések és a gyűjtők által végzett munka értékelésével.²⁴ Papp László elkészítette a gyűjtők személyére és munkájára vonatkozó értékelő ismertetést.²⁵ Jelentésében az szerepel, hogy 1943 júliusáig 82 gyűjtő 95 jelentést küldött be. A gyűjtők között 22 bíró, 12 betétszerkesztő bíró, 5 királyi ügyész, 7 bírósági fogalmazó, 3 telekkönyvvezető, 5 bírósági segédhivatalnok, 1 királyi közjegyző, 2 ügyvéd, 1 más tisztviselő, 4 joghallgató, 1

¹⁹ OL K 579 IM 33. 704/1940. I. M. III. sz. második felhívás.

²⁰ Újhartyán: dr. Garass István; Jánoshalma: dr. Csemez József; Tés: Bauer Endre (OL K 579 IM 1967. csomó.)

²¹ OL K 579 IM 33. 704/1940. I. M. III. sz. második felhívás.

²² OLK 579.

²³ OL K 579 IM 71. 729/1942. I. M. I. sz. harmadik felhívás.

²⁴ „mert tudomásom szerint nincs más magyar ember, akinek ilyen kétféle képesítése volna” (OL K 579 IM 17443/1943.)

²⁵ Az OL anyagából hiányzik, de feltehetően megegyezik az EA 13. 300 és EA 13. 332 értékeléssel.

lelkész és 1 községi jegyző volt.²⁶ A jelentések Papp László szerint 137 község, továbbá 10 járásbíróság, 3 vármegye, 5 táj területére vonatkoztak, a legtöbb gyűjtés Zala, Borsod, Heves és Bars megyékből érkezett. Az adatok 85%-a a magyarságra, a többi a német, román, ruszin, tót, vend, cigány nemzetiségűekre vonatkozott.²⁷

Papp László jelentéséhez mellékelte a gyűjtőkhöz intézett személyes útmutatások tervezetét.²⁸ Külön tanulmányban fejtette ki a népi jogéletkutatás célját, a kutatástörténeti előzményeket, a jelentésekből levonható általános tanulságokat és a kutatás módszertanát,²⁹ továbbá hozzákezdett a kérdőív teljes átdolgozásához.³⁰ Az 1944 márciusában elkészült jelentés az érdemi tapasztalatok mellett tervek is megfogalmazott, amelyek megvalósítását ellehetetlenítette Magyarország német megszállása. Ezzel a magyar jogi népeletkutatás első szakasza, amely legszélesebben épített a gyakorló jogászok részvételére, lezárult. Második szakaszában a felsőoktatási intézmények nyújtottak keretet a kutatásokhoz, megvalósítóik pedig elsősorban jogtörténészek, szociológusok, egyetemi oktatók, kutatók lesznek Bónis György, Csizmadia Andor, Tóth Zoltán György személyében. Portréink között így van jelen a kolozsvári, majd szegedi egyetem jogászprofesszora mellett elsősorban Tárkány Szücs Ernő, valamint az Egri Jogakadémia jogásza.

3. Jogászportrék: a népi jogéletkutatás irányítói szerepében

Az 1939–1948 között zajló jogi népeletkutatás elindítója, szellemi ösztönzője, Györffy István a Nagyknúság szülötte volt, aki maga is több munkájában felhívta a figyelmet szűkebb pátriája népi jogszokásaira.³¹ Mint a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetének professzora, illetve az említett keretek között működő Országos Táj- és Népkutató Intézet vezetője kezdeményezte a kutatást 1939 elején. Az életének utolsó évében, mintegy szintézisként megfogalmazott művelődéspolitikai programnak is tekinthető *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* cikkében Györffy István a népszokások között Bónis György szavait idézve a „népi szokásjog” meghatározó voltát hangsúlyozta. Más népek példájára hivatkozva külön is kiemelte a „jogi néphagyománygyűjtés”, a „paraszi szokásjog” megismerésének, a hazai jogalkotásba történő beemelésének fontosságát.³² Ezáltal e területen is – ahogyan Andrásfalvy Bertalan fogalmazott – a néphagyománynak a nemzeti kultúrába átmentését sürgetve.³³ A karcagi születésű Györffy István maga is tisztában volt a jogi népszokások vizsgálatának jelentőségével, hiszen a Nagyknúság szellemi kultúrájának kutatása során többször is hangsúlyozta ennek fontosságát. Munkái közül a jogi népszokások gazdag gyűjteményének tekinthető a *Nagyknúsági krónika* éppúgy, mint a levéltári források alapján a Nagyknúságról közölt jogi szokásleírások. Gondoljunk csak a kun kapitánynak a szilaj pásztort utánzó visele-

²⁶ EA 13. 300 3.

²⁷ EA 13. 300 4–6.

²⁸ OL K 579 IM Jogi népszokások gyűjtése 1938–48.

²⁹ OL K 579 IM 11290/1944., EA 13. 332.

³⁰ OL K 579 IM 11290/1944.

³¹ GYÖRFFY ISTVÁN 1921, 1922.

³² GYÖRFFY ISTVÁN 1939.

³³ ANDRÁSFALVY BERTALAN 1987, 99. p.

tet, illetve a szilaj pásztorok városi tartózkodását tiltó rendelkezésére,³⁴ vagy éppen a káromkodásokat és büntetésüket részletező írására.³⁵ A népi jogélektutás megszervezéséhez nagyszerű fiatal jogászokat nyert meg: Bónis Györgyöt, Papp Lászlót, Hofer J. Miklóst. A gyűjtők között már az első, 1939-es felhívásra jelentkezett Györffy szülővárosából, Karcagról a fiatal joggyakornok Bíró Béla. Györffy István haláláig töretlenül hitt a népi jogélektutás fontosságában, mindvégig ösztönözte, segítette fiatal munkatársait.³⁶

Bónis György

Györffy István professzorral megismerkedve Bónis György, a neves jogtörténész³⁷ mind gyakrabban foglalkozott cikkeiben, tanulmányaiban a jogi néphagyományok kutatásának elméleti és módszertani kérdéseivel.³⁸ A célok között már a gyűjtés kezdetén annak néprajzi, jogtörténeti és jogpolitikai jelentőségét hangsúlyozta.³⁹ Papp Lászlóval együtt tevékeny tagja volt a népi jogélet kutatására alakult munkaközösségnek. Jelentkezési lapot készített, kérdőívet szerkesztett a Tagányi Károly által megfogalmazott kérdőpontok, valamint René Maunier munkája alapján.⁴⁰ Az öt fejezetre osztott, a magánjogra (I. család- és öröklési jog, II. dologi jog, III. kötelmi jog) és a büntetőjogra kiterjedő 95 pontos, úgynevezett 1. sz. kérdőívet egy nyolc pontból álló gyűjtési útmutatóval kiegészítve Bónis később meg is jelentette.⁴¹ Amikor pedig a kutatásszervezés és -előkészítés az igazságügyminisztérium feladatává vált, az ügyért felelős Hofer J. Miklós táblabíró több esetben is fontosnak tartotta kikérni Bónis véleményét, illetve szakmai segítségét, közreműködését kérte.⁴²

Bónis nemcsak cikkei, tanulmányai, illetve szervezői és módszertani tanácsadói szerepvállalásai révén volt részese a hazai népi jogélektutásnak, tanítványaival több alkalommal maga is gyűjtött. A Garam mentén végzett kutatásainak eredményei nyomtatásban is megjelentek,⁴³ a kolozsvári jogtörténeti szeminárium vezetőjeként 1942 és 1943 nyarán pedig 14 kutató és hallgató részvételével Kalotaszeg 25 községében végzett gyűjtést. Már a szegedi egyetem jogtörténet professzoraként 1948. szeptember 1. és október 15. között Tápén is kutatott hallgatóival.⁴⁴ A II. világháború kitörésének estéjén Eckhart Ferrenchez írt "szellemi végrendelete" alaöpján a joghallgatókkal végzett jogszokásgyűjtés

³⁴ GYÖRFFY ISTVÁN 1922, 23. p.

³⁵ I.m. 105–116. pp.

³⁶ KŐHEGYI MIHÁLY-NAGY JANKA TEODÓRA 1997.

³⁷ BÓNIS GYÖRGY 2007, 101–148. pp.

³⁸ Bónis György a népi jogélektutással foglalkozó publikációi: BÓNIS GYÖRGY 1933, 1938, 1938a, 1939, 1941, 1941a, 1942, 1943, 1943a, 1944, 1948, 1956, 1962, 1972, 1982, 2003.

³⁹ BÓNIS GYÖRGY 1939, 122. p.

⁴⁰ MAUNIER, RENÉ 1938.

⁴¹ A későbbiekben a Bónis által meg is jelentetett kérdőívet (BÓNIS GYÖRGY 1939.) a szakirodalom az „1. sz. kérdőív a magyar jogi néphagyományok összegyűjtéséhez c” ímen ismeri. Papp László a gyűjtések tapasztalatai alapján egészítette ki ezt egy 595 pontos kérdőívvé és jelentette meg (PAPP LÁSZLÓ 1948.). Részletesen: KŐHEGYI MIHÁLY – NAGY JANKA TEODÓRA 1997, 210.

⁴² Bónis György levele Hofer J. Miklósnak (Kolozsvár, 1943. január 30.) Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára, Tárkány Szücs Ernő-hagyaték 51.

⁴³ BÓNIS GYÖRGY 1941. A kutatott települések voltak: Alsófegyvernek, Alsószecse, Barsbaracska, Bori, Hontfüzesgyarmat, Hontkiskér, Marosfalva (egybeépült Újbarssal), Mohi, Nemesoroszi.

⁴⁴ KŐHEGYI MIHÁLY – NAGY JANKA TEODÓRA 1995, 1998. 2003.

legfontosabb hozadéknak azt tartotta, hogy annak során a jövődő jogászai közvetlen tapasztalatokat szerezhetnek, megismerhetik a falut, a mindennapi joggyakorlatot.⁴⁵ Bónis kalotaszegi gyűjtésbe bevont hallgatói a későbbiekben a népi jogéletkutatás hozzáértő gyűjtőivé váltak, a népi jogéletkutatás iránt leginkább elkötelezett tanítványa, majd tanársegéde, Tárkány Szűcs Ernő szakmai pályáját pedig folyamatosan segítette.

Papp László

Papp László Hajdúszoboszlón született 1903-ban. Középiskoláit Pécsen és Kecskeméten végezte. A kecskeméti református jogakadémia hallgatója volt; 1927-ben Szegeden a jogtudományok doktora lett, majd néprajz, régészet és művészettörténet tárgykörökből bölcsészeti doktorátust szerzett. Elsőéves joghallgató korától a kecskeméti városi múzeumban és könyvtárban dolgozott, 1927-ben fél évet a Nemzeti Múzeumban töltött, ahol többek között részt vett a Néprajzi Tár gyűjteményének kezelése és rendezése körül folyó munkálatokban. Bátky Zsigmond, a Tár vezetője a hivatalos minősítés elismerő sorrai mellett meleg szavakkal méltatta lelkes munkáját: „A hivatalos időn túl is, egész nap tartó munkálkodásban tanúsított lankadatlan szorgalma, sokoldalú érdeklődése, kötelességérzete és kifogástalan kollegiális magatartása teljes elismerésünket érdemelte ki.”⁴⁶

A Kecskeméten töltött nyolc év után az előzetes ígérek ellenére Papp Lászlót nem véglegesítették a múzeumban. Hóman Bálintnak, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának ajánlása is hiábavalónak bizonyult: „a magyar múzeumügy szempontjából nem közömbös, hogy egy kiváló képzettségű és hivatott múzeumi ember a helyére kerül-e, vagy pedig a muzeális munkakör számára végleg elvész”, a város elzárkózott korábbi ígéretei beváltásától.⁴⁷ A Kecskeméten „évek óta gyűjtött, s utóbb is túlnyomó részben a múzeum archívumában maradt anyagának irodalmi feldolgozása elé pedig a múzeum igazgatója gördített akadályokat, aki a gyűjtött anyagot a sajátjának tekintette.”⁴⁸ Kecskeméti éve alatt Papp László főleg néprajzi és régészeti kérdésekkel foglalkozott.⁴⁹ Kutatásai az alföldi magyarság településtörténetére, a magyar ház, s általában az alföld népe tárgyi műveltségének történetére vonatkoznak.

Miután nem lehetett reménye a város döntésének megváltoztatására, 1931 októberében megvált a közgyűjteményi szolgálattól. Budapesten bírói-ügyvédi oklevelet szerzett, de amikor lehetősége nyílt, hogy ismét a múzeumügy területén dolgozhasson, a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízása alapján, a múzeumigazgatói állás remé-

⁴⁵ „A jogszokásgyűjtésre: igen alkalmas dolog arra, hogy a törvényelőkészítés megismerje a gyakorlatot, az ifjú jogászok pedig a falut, ezért feltétlenül folytatni kell. Arra kérem Professzor Urat, tegye lehetővé ezt a vezetése alatt álló prozeminárium tagjai között, ha arra sor kerülne. Talán a legjobb lenne, ha az erre vonatkozó jegyzeteim Györffy professzor úrhoz kerülnének.” (Idézi: BOGNÁR Szabina 2010. 319.)

⁴⁶ KÓHEGYI MIHÁLY-NAGY JANKA TEODÓRA 1997.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ PAPP LÁSZLÓ: *A régi kecskeméti viselet*. Kecskemét, 1929. A keresztény egyházi élet első nyomai és középkori emlékei Kecskeméten és környékén. Katolikusok Lapja. 1930. 4–11. pp.; A kecskeméti viselet múltja. Ethn. 1930. (Doktori értekezés); Ásatások a XVI. sz.-ban elpusztult Kecskemét-vidéki faluk helyén. Népr. Ért., 1931., 1931. A kecskeméti tanyatepülés kialakulása. Szeged, 1936.; Boszorkányság, babona, kuruzslás a régi Kecskemét életében. Ethn. 1933. A kurtakocsmák üldözése a régi Kecskeméten. Népműk. és Nyelvünk. 1938. Adalékok az alföldi ház- és tüzelőberendezések történetéhez. Népr. Ért. 1939.

nyében elvállalta a keszthelyi Balatoni Múzeum államosításával járó munkák irányítását. Azonban a terv meghiúsult, mert a kormányzat az e célra szánt összeget a székesfehérvári múzeumra és ásatásokra fordította. Papp László 1937-től ismét visszatért Budapestre, s ügyvédi gyakorlatot folytatott. Györffy István professzor hívására 1939-től bekapcsolódott a „népi jogéletkutató munkaközösség” tevékenységébe. Részt vett az Országos Táj- és Néprajzkutató Intézet kiskunhalasi kutatóútján, 1940-ben kutatócsoportot vezetett a felső Tiszahátra. Indulásától figyelemmel kísérte, irányította, általános és módszertani cikkeivel segítette a jogi néphagyományok kutatását.

Papp László maga fogalmazott úgy, hogy a Györffy Istvánhoz fűződő jó másfél évtizedes, már-már tanár-tanítványi kapcsolat indíttatása alapján kezdte a kiskunhalasi jogi néprajzi gyűjtést. A gyűjtő munkát 1939 nyarán és 1940 tavaszán végezte a Táj- és Népkutató Központ kutatásaihoz kapcsolódva: az 1. sz. kérdőív alapján 30 fő 50-80 év közötti eltérő társadalmi és gazdasági helyzetű parasztember és –asszonyt kérdezett meg Nagy Czirok László helyi kalauzolása mellett.⁵⁰ Az adatgyűjtést kiegészítette írott források (jegyzőkönyvek, végrendeletek) felhasználásával is. A válaszok elsősorban a jogszokásokban leggazdagabb területeket, a családi és az öröklési jogot, a dologi jog és a kötelmi jog területeit, valamint a büntetőjognak a nép büntetőszokásokra vonatkozó kérdéskörét érintették. Munkájában számtalan a jászkun kerületekre jellemző jogszokást is leírt, néhány esetben pedig példákon keresztül utalt érvényesülésükre.⁵¹

Így történt ez a fiági öröklés jászkun kerületekben szokásos sajátos szabályozására vonatkozó esetekben is. Az 1745-ös redemptio után megalkotott 1768. évi jászkun statútum úgy rendelkezett, hogy amennyiben nem történik végrendelkezés a saját szerzeményi vagyronról, akkor a fiúk és a lányok az egyenlő öröklés szabályai szerint egyenlő értéket kapnak azgal inatlanból. Bár az uralkodó által 1799-ben megerősített statútum sem engedte, hogy a leányág egyenlő osztályán csorba essék, s 1840-ben törvény született az egyenlő öröklés rendjéről, még az 1900-as évek elején is tartották magukat Halason a régi szokáshoz.⁵²

Egyébként e szokás megsértése miatt – mint Papp László idézi – már 1762-ben panasszal és kéréssel fordult „Halas Város Bírója és Tanácsa és a Lakosok közönségesen” a nádorhoz, mint a jászkunok főkapitányához. Arra hivatkoztak, hogy „Ezen nemes Jász és két Kun Districtusokban elejtül s ember emlékezetitül fogva bé vett rendtartás volt az, hogy a melly atyáinknak Isten eő szent Felsége áldásából fiai és leányai születtenek, a leányok neveléseiben olly regulát observáltak, hogy az atya leánygyer-

⁵⁰ Nagy Czirok László éppen a Papp Lászlóval végzett gyűjtés tapasztalatait is felhasználva publikál a témában később. NAGY CZIROK LÁSZLÓ 1954–1955.

⁵¹ PAPP LÁSZLÓ 1941. A Jászkun Statútum (1768) számos sajátos jogszokást rögzítő rendelkezéseit Papp László óta sokkal alaposabban feldolgozták a történeti és a néprajzi szakirodalomban (az özvegyi jogra vonatkozó pontok mellett éppen a gyakran hivatkozott, a fiági öröklésről szóló IV. pontot – pl. SZABÓ LÁSZLÓ 2000.). Bár tudjuk, hogy Papp László e munkájában a kérdést rendkívül érintőlegesen kezeli, mégsem tartjuk jelen cikk tárgykörébe tartozónak a részletes elemzést, hanem kizárólag a Papp László által használt adatokra és forrásokra szorítokozunk.

⁵² PAPP LÁSZLÓ 1941, 43. p. Ez összhangban van Mattyasovszky Miklós 1904-ben megjelentetett adatsorával, amely szerint ebben az időszakban az egykori jász és kun területekben még nagyobb arányban volt szokás a fiági öröklés, mint az ország egyéb területein (MATTYASOVSZKY MIKLÓS 1904, 349–352. pp.). Mint arra Tárkány Szücs Ernő is utal, 1905-ben Baross János is kiemelten magasnak találta a fiági öröklés szokását követők arányát Jász-Nagykun-Szolnok megyében. (TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 760–762. pp.)

mekeit tisztességben fölnevelvén és ruhásván, sorsához képest böcsületesen ki is házástotta, annak utána pedig az atya tehetsége szerént valamely részt gazdaságából is adott leányának, mellyel úgy meglegedett, hogy holta után atyáinak a leány atyafiaival soha nem osztozott és legkisebb praetensiot sem formált ellene.”⁵³ E szokás „megromlását” akkoriban a redemptióhoz kötötték, amely óta – mint panaszkodtak – a leányág egyenlő öröklés iránti igénye is mind gyakrabban megjelenik.

Szintén szólt Papp László az országos jogtól eltérően szabályozott hitvestársi öröklésről és az ezzel szervesen összefüggő közszerzeményről, „a kun törvényről,” amelyre azonban a gyűjtő 1939/40-ben már alig talált példát. Ha valamely házastárs leszármazó, illetve felmenő vagy oldalági örökös nélkül halt meg, a vonatkozó szokásjog értelmében az életben maradt házastárs örökölt utána. Ha pedig a házastársak közös szerzeményéről volt szó – bár már csak történeti példán keresztül lehetett szemléltetni a sajátos szabályozást, amelyre hivatkozva a halasi magistratus 1767-ben döntött –, az újabb házasságkötéséig saját gyermekével szemben is az özvegy maradhatott az örökségben.⁵⁴

Papp László gyűjtése volt a magyar népi jogéletkutatás egyik első, komoly szakmai vitákat is kiváltó, közreadott anyaga. Az 1941-ben nyomtatásban is megjelent, Györffy István emlékének ajánlott könyv (*Kiskunhalas népi jogélete*) jelentette az ajánlólevelet Papp László számára, hogy megkapja a megbízást az igazságügyminisztertől a kutatás eredményeinek összegzésére 1943-ban.⁵⁵ Papp László a következő évben el is készítette a kívánt jelentést.⁵⁶ Az eredeti megbízás a gyűjtött anyagot tudományos és jogi szempontból feldolgozó munka megírására szólt, Papp László véleménye szerint azonban a beküldött jelentések annyira „szerteágazóak és egyenetlenek” voltak, hogy inkább csak egy első próbagyűjtés eredményeként tartotta azokat értékelhetőnek.⁵⁷ Viszont egy *magyar népi jogszokásokról* kiadandó könyv példaanyagaként felhasználhatónak tekintette az összegyűlt anyagot.⁵⁸

A jelentések 137 község, továbbá 10 járásbíróság, 3 vármegye, 5 táj területére vonatkoztak, a legtöbb gyűjtés Zala, Borsod, Heves és Bars megyékből érkezett. Az adatok 85%-a a magyarságra, a többi a német, román, ruszin, tót, vend, cigány nemzetiségűekre vonatkozott.⁵⁹

Az 1943-mal lezáruló szakasz tapasztalatai alapján felvázolta egy következő kutatás tervét, továbbá számba vette a szakmai feladatokat. A legjobbnak bizonyult 11 gyűjtőt a további kutatások meghatározó személyeként tartotta számon, akik az egyes gyűjtési körzetekben komoly irányító feladatot kapnának. Az országot ugyanis a 47 vidéki törvényszék területének megfelelő gyűjtési körzetre kívánta osztani, amelyek élén kutató-

⁵³ Nagy Szeder Istvántól idézi PAPP LÁSZLÓ 1941. 46. p. (NAGY SZEDER ISTVÁN 1924.)

⁵⁴ PAPP LÁSZLÓ 1941, 46–47. pp.

⁵⁵ Papp László tevékenységének részletezésére és a Kiskunhalas népi jogélete címmel megjelentetett munka visszhangjára vonatkozóan KÖHEGYI MIHÁLY-NAGY JANKA TEODÓRA 1997.

⁵⁶ OL K 579 IM 17443/1943.

⁵⁷ OL K 579 IM 11290/1944., EA 13. 300 Papp László jelentése I. (E szám alatt egy 8 lapból álló töredék található. Viszont az EA 13. 332 (dr. Bana István(?)) A népi jogéletkutatás „próbagyűjtés” válaszairól adott részletes vélemények és összefoglalás. Bp., 1939-43. 62 lap) szám alatti anyag ennek folytatása, s így egészszé kerekedik.)

⁵⁸ Ezt a munkát végül nem Papp László, hanem évtizedekkel később Tárkány Szücs Ernő írta meg, melynek példaanyagához a gyűjtési eredmények egy töredékrészét fel is használta.

⁵⁹ EA 13. 300 4–6. pp.

sok irányítására alkalmas bírák, ügyészek állnának, akik a gyűjtésre jelentkezők nyilvántartását, az egyéni gyűjtési területek kijelölését, a gyűjtők segítségét végeznék. A jelentéseket a minisztériumban működő, a munka egészét irányító, a gyűjtési eredményeket nyilvántartó és feldolgozó központi szervhez továbbítanák.

A gyűjtők rendszeres képzését pedig a Teleki Pál Tudományos Intézet Táj- és Népkutató Osztályára kívánta bízni. Azok, akik a tanfolyamon nem tudnak részt venni, szakirodalmat kaptak volna a felkészüléshez. A kutatásba a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem jogtörténeti szemináriumát is be akarta vonni. Végül javasolta, hogy az átdolgozott kérdőív alapján, a kerületi szervezet megalkotása után a minisztérium újabb gyűjtésre szólítson fel.⁶⁰

A Papp László által felvázolt nagyszabású szakmai elképzeléssel szemben a valóság 1944 márciusában az volt, hogy a háborús helyzetben az igazságügyi hatóságok az alapvető feladatokat is alig tudták ellátni, gyűjtésre jelentkező pedig csak elvétve akadt. Még az ügy egyik első minisztériumi támogatója, Hofer J. Miklós is úgy vélte, az adott körülmények között egy újabb felhívásnak nem lenne számba vehető eredménye, mint ahogy a kerületi felosztás is csak egy szép álomnak tűnt kellő számú szakképzett bírósági személy vállalkozása hiányában. Papp László alapvető munkái (Vezérfonal a népi jogélet kutatásához és A magyar népi jogélet kutatása) szintén csak a háború befejeztét követően, 1948-ban látnak napvilágot.⁶¹

Tárkány Szücs Ernő

Tárkány Szücs Ernő apja, id. Tárkány Szücs Ernő, ismert hódmezővásárhelyi ügyvéd volt.⁶² A vásárhelyi református Bethlen Gábor Gimnáziumban tanára, Tálasi István, az ELTE tárgyi néprajzi tanszékének későbbi professzora volt rá nagy hatással. Még középiskolásként részt vett a Márciusi Front helyi szervezetének megalapításában. A terepmunkát is igen korán megízleli: tizenhat évesen már a Baranya megyei Cszúnban, majd Hódmezővásárhelyen, valamint a mellette fekvő Mártélyon végez terepkutatást. Az érettségit követően a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen tanult jogot, s mellette néprajzot, szociológiát és történelmet is hallgatott Bónis Györgynél, Gunda Bélánál, K. Kovács Lászlónál, Venczel Józsefnél, Viski Károlynál.⁶³

Tárkány Szücs egyik évfolyamtársával elnyerte 1941-ben az egyetem jogtörténeti pályadíját *A székely bírói szervezet* című tanulmányával. „Ez a siker és Viski Károly biztatása bátorítást adott arra, hogy a jogi néprajz körébe tartozó eredményeinkről Bónis Györgynek, a jogtörténet professzorának beszámoljunk, aki ettől kezdve irányította,

⁶⁰ OL K 579 IM 11290/1944.

⁶¹ Papp László 1948, 1948a.

⁶² Az életrajzi adatok Katona Imre által írt nekrológból, a Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára Tárkány Szücs Ernő néprajztudós és felesége, Bihal Ella néprajzkutató irataihoz készített mutató bevezetőjéből, valamint az MTA Levéltárban található önéletrajzából valók. Katona Imre: Tárkány Szücs Ernő (Hódmezővásárhely 1921. 10. 13. – Budapest 1984. 7. 20.) Nekrológ. *Ethnographia* 1985, 377–381. pp. Tárkány Szücs Ernő tudományos önéletrajza. Budapest, 1981. október 31. MTA Levéltár 2640/3. Tárkány Szücs Ernő életéről részletesebben: NAGY JANKA TEODÓRA – TÁRKÁNY SZÜCS 90. – Szekszárd, 2011. Bognár Szabina, 2016. 147–168. pp.

⁶³ KATONA IMRE: *Tárkány Szücs Ernő* (Hódmezővásárhely 1921. 10. 13. – Budapest 1984. 7. 20.) Nekrológ. *Ethnographia* 1985, 377. p.

anyagilag, erkölcsileg támogatta munkánkat. Hofer Miklós táblabíró segítségével azt is sikerült elérnie, hogy a kolozsvári járásbíróshoz díjnoknak kinevezzenek és szolgálat-tételre az egyetemre rendeljenek át. Ez a joggyakorlatom a jogi népszokásokkal való foglalkozásomat megkönnyítette.”⁶⁴ Tárkány 1942–44 között Bónis tanársegédje és résztvevője a Kalotaszeg népi jogéletét kutató csoportnak, illetve bekapcsolódik a Venczel József vezette bálványosváraljai falukutatásba. A kutatótáborok munkájáról beszámolókat tett közzé a Néprajzi Értesítőben.⁶⁵ Kutatásai első eredményeit a kolozsvári Hitel, és az abban az időben Csizmadia Andor által szerkesztett Kolozsvári Szemle hasábjain tette közzé.⁶⁶ Ezek közül kiemelkedő *Erdély öröklési jogszokásairól* írott cikke.

A Mártély népi jogéletét bemutató kötete még Kolozsváron jelent meg, majd az egyetem áttelepítése miatt követte Bónis Györgyöt Szegedre, ahol részt vesz a tápéi gyűjtésben. Jogi doktori oklevelet 1948-ban szerzett, 1945 és 1949 között pedig Hódmezővásárhelyen volt ügyészégi megbízott, ügyvédjelölt. Ez időben 1946-tól a Tornyai Társaság titkáráként szerkesztette annak folyóiratát, a Puszták Népet, illetve jelentette meg a folyóirat hasábjain a népi jogéletkutatással összefüggő kisebb írásait.⁶⁷

Budapesten keresve új megélhetést a közigazgatásban helyezkedett el: 1950–1957 a Belkereskedelmi Minisztérium Tüzép Főigazgatóságának jogi előadója volt, 1953-ban feleségül vette a szintén vásárhelyi származású néprajzost, Bihal Ellát. Ugyanebben az évben jogtanácsosi képesítést szerzett, majd 1957 és 1974 között a Nehézipari Minisztérium jogi osztályának munkatársa, 1967-től osztályvezetője lett. Tárkány Szücs irányításával készítették elő a bánya-, gáz-, és villamosenergia törvényeket. A bányajog európai hírű szakemberévé képezte magát, társszerzője volt a három kiadást megélt *Magyar bányajog* című tankönyvnek. Jogászai tevékenységét számos díjjal ismerték el.⁶⁸ Bányajogi munkásságát természetesen összekapcsolta a jogszokáskutatással, több tanulmányban foglalkozott a bányajog egyes jogtörténeti kérdéseivel, valamint a bányászathoz kapcsolódó jogszokásokkal.⁶⁹

A népi jogéletkutatáshoz sem maradt hűtlen, az 1960-as évektől sorra jelennek meg elsősorban a tárgykörhöz kapcsolódó történeti-néprajzi kutatási eredményeit közlő

⁶⁴ Tárkány Szücs Ernő gépiratos önéletrajza az MTA Néprajzi Kutatóintézet irattárában 1975. május 18-i keltezővel. Idézi PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: *Tárkány Szücs Ernő helye a magyar néprajztudományban* 2003. 864–865. pp.

⁶⁵ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *A bálványosváraljai falukutatótábor néprajzi munkája*. Néprajzi Értesítő, 1943. 253. p.; TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *A kalotaszegi népi jogélet-kutatás*. Néprajzi Értesítő, 1943. 253–254. pp.

⁶⁶ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Jogszokás-gyűjtés Kalotaszegen*. Kolozsvári Szemle, 1943. 64–70. pp.; Uő.: *Erdély öröklési jogszokásai*. Hitel, 1944. 379–400. pp.; Uő.: *Jogi elemek a kalotaszegi népmesékben*. Kolozsvári Szemle, 1944. 137–145. pp.; Uő.: *A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváralján*. Erdélyi Múzeum, 1944. 464–475. pp.

⁶⁷ A Puszták Népe 1946 szeptembere és 1948 novembere között negyedévente jelent meg. Illyés Gyula szociográfiája volt a példa, nemcsak címében, de műfajában is. A lap „új műfajt teremt, egyszerre riport, regény, társadalomleírás és – líra”. (Puszták Népe Repertórium. Szerkesztette Péter László. Szeged, 1981.). Tárkány Szücs Ernő személyes emlékei a folyóiratról: „Szerkesztettem a Puszták Népet...” Néhány emlék a vásárhelyi folyóirat történetéhez. Csongrád Megyei Hírlap, 1981. szeptember 8. 4. p.

⁶⁸ A bányászat, a nehézipar, földtani kutatás kiváló dolgozója (1958, 1962, 1976), a Munka Érdemrend kitüntetettje (1960).

⁶⁹ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Magánjogi elemek régi bányajogunkban*. Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 1968. 423–428. pp.; Uő.: *Privatrechtliche Elemente des alten ungarischen Bergrechtes (1854–1944)*. In: *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa*. Budapest, 1970. 259–269. pp.; Uő.: *Jogi szokások a bányászatban*. Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat, 1978. 278–282. pp., 352–354. pp., 418–423. pp.

nemzetközi és hazai publikációi,⁷⁰ 1975-ben a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjához került.⁷¹ Bekapcsolódott a Magyar Néprajzi Lexikon munkálataiba, 1976 és 1978 között a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratának, a Néprajzi Híreknek társszerkesztőjeként több rövid cikket, beszámolót közölt a népi jogélektutásról, valamint egy helyi kiadvány számára kidolgozta a vásárok jogi népszokásait,⁷² 1981-ben pedig megjelenik a Magyar jogi népszokások monográfiája.⁷³

4. Jogászportrék: a népi jogélektutás gyűjtői szerepében

A népi jogélektutás gyűjtőire és az érintett községek számára vonatkozóan a szakirodalom eltérő adatokat ismer. Mint írtuk, Papp László 1943 júniusában még csak „82 gyűjtőtől 113 elkülönült részre oszló 95 db jelentésről” írt, ugyanezen időszakban jelentésében Hofer J. Miklós több mint 140 gyűjtőről szolt, a rendelkezésére álló anyagot áttekintve Tárkány Szücs Ernő pedig 120 résztvevőt említett.⁷⁴ A gyűjtők pontos számát persze azért sem volt egyszerű meghatározni, mert előfordult, hogy ún. gyűjtőközösség munkájaként jelent meg egy-egy beküldött anyag. Papp László szerint „137 község, továbbá 10 járásbíró, 3 vármegye, 5 táj területére vonatkoznak a jelentések,” Tárkány Szücs Ernő pedig hozzávetőlegesen 340 községre kiterjedőnek tartotta a gyűjteményt.⁷⁵

Papp László az 1943 júliusáig nevesíthető 82 gyűjtő foglalkozását megvizsgálva megállapítja, hogy 22 bíró, 12 betétszerkesztő bíró, 5 királyi ügyész, 7 bírósági fogalmazó, 3 telekkönyvvezető, 5 bírósági segédhivatalnok, 1 királyi közjegyző, 2 ügyvéd, 1 más tisztviselő, 4 joghallgató, 1 lelkész és 1 községi jegyző vett részt a gyűjtésben.⁷⁶

A jelentésben Papp László név szerint is felsorolja és értékeli a gyűjtőket, illetve az általuk beküldött gyűjtéseket, jelentéseket. E forrásból ismerjük a részt vevő jogászok, igazságügyi alkalmazottak egy meghatározott körét. A jelentések egy részéről is sajnos csak ily módon van tudomásunk, hiszen jelentős részük megsemmisült.

Papp László szerint az 1943-ig bekapcsolódott gyűjtők közül valóban hivatottan és hozzáértéssel végezte munkáját: Asztalos László aljegyző (Debrecen - Hajdú megyei gyűjtés), Csányi József járásbíró (Perlak - Zala megyei gyűjtés), Gaál Imre betétszerkesztő bíró (Gömör megyei gyűjtés), Gallotsik Elek betétszerkesztő bíró (Bereg megyei gyűjtés), Kapp Ernő betétszerkesztő bíró (Gyöngyös - Borsod-, Moson- és Tolna megyei gyűjtés), Marozsy Lajos járásbíró (Gödöllő - Szegedi és Pest megyei gyűjtés), Nagy Jenő közjegyző (Csík-Szentmárton-, Csík megyei gyűjtés), Quiricó Pál betétszerkesztő bíró (Veszprém

⁷⁰ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Vásárhelyi testamentumok*. Budapest, 1961.

⁷¹ KATONA IMRE: *Tárkány Szücs Ernő* (Hódmezővásárhely 1921. 10. 13.–Budapest 1984. 7. 20.) Nekrológ. *Ethnographia* 1985, 379. p.

⁷² TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *A vásár és jogi népszokásai*. In: *Vásártörténet – hídivásár*. Szerkesztette Szöllőssi Gyula. Debrecen, 1976. 333–376. pp.

⁷³ Tárkány Szücs Ernő részletes publikációs jegyzéke – Serfőzőné Gémes Magda összeállítása – megtalálható: *Ethnographia* 1985, 381–386. pp., Bognár Szabina 2011.

⁷⁴ EA 13.300. 2 – PAPP László 1948a. – OL K 579 IM 17443/1943 – TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 16. p.

⁷⁵ EA 13.300. 4. – TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 16. p.

⁷⁶ EA 13.300 3.

megyei gyűjtés), Tárkány Szücs Ernő joghallgató (Hódmezővásárhely – Csanád megyei gyűjtés), Újlaki Béla járásbíró (Debrecen – Hajdú- és Bihar megyei gyűjtés).⁷⁷

Papp László véleménye szerint a felsoroltak mellett megfelelő képzéssel és segítséggel gyűjtésre alkalmasakká válhatnak: Bárány László, Belágyi József, Bíró Béla, Blaskovics István, Bodai Lajos, Dénes Ferenc, Csemez József, Gotthard Ferenc, Ipacs Balázs, Izsóf Mária, Kádi Gábor, Kassai József, Kasznár Dezső, Kéthelyi Sándor, Kovács János, Kurdi János, Majerszky János, Mezei János, Nagy Endre, Nagy János, Nagy Sándor, Pitner Árpád, Prehoffer Elemér, Puskás Ferenc, Széll Ernő, Szilágyi László, Szilassy István, Szöllősy Gyula, Temesfalvy Antal, Váry István, Volenszky János, Zánkai Alajos, Znakovszky József.⁷⁸

A továbbiakban az első csoportban említett gyűjtők közül kettőt választunk ki, hogy részletesen szóljunk szakmai életútjáról és gyűjtéséről. A Papp által is a legjobbak között nevesíthető dr. Quirico Pál betétszerkesztő bíró. Sajátos életutat jár be és gömöri gyűjtései révén önálló arcúval rendelkezik dr. Gaál Imre betétszerkesztő bíró. A harmadik bemutatásra választott gyűjtő jogász előképzés nélkül vállalkozott a feladatra, s ezt a hátrányt nem sikerült ledolgoznia kollégái között. A gyűjtéseknek azt a csoportját képviseli jelentése, amely inkább a néprajz számára jelenthet adatgazdag forrást.

Quirico Pál

Quirico Pál Veszprémben született 1900. június 23-án. Apja, az eredetileg olasz állampolgár Qirico Domonkos órás és aranyműves volt, majd betegsége miatt gazdálkodni kényszerült. Édesanyja Jádi Lujza, egy veszprémi szűrszabó meser leánya volt. Quirico 1925-ben vette feleségeül Adler Katalint. Egyetlen fiuk született 1926-ban, aki 1956-ban családjával elhagyta az országot és Amerikában élt.

Általános és középiskoláit Quirico Pál Veszprémben végezte. A jogi diplomát 1924-ben szerezte meg, 1929-ben pedig egységes ügyvédi és bírói vizsgát tett. A veszprémi törvényszéken volt gyakornok 1923 decemberétől, bírósági jegyző 1929-től, majd saját kérésére 1934-ben telekkönyvszerkesztői (betétszerkesztői) állományba került és 1936-tól betétszerkesztő bíróként dolgozott a putnoki, a zirci, a balatonfüedi, a veszprémi, a tatabányai bíróságoknál. A második világháború utolsó éveiben Balatonfüreden szolgált, 1946-ban a zirci járásbíró volt, majd a veszprémi megyei földhivatalhoz rendelték, ahol 1947-ig a telekkönyvi osztályt vezette.

Az igazságügyminisztérium telekkönyvi és birtokrendezési osztályán dolgozott 1947-től. Annak megszűnése után a budapesti központi járásbíró volt 1955-ben történt budapesti állami közjegyzői kinevezéséig, és 1961-ben bekövetkező nyugdíjaztatásáig Csepelen vezette a XXI. kerületi közjegyzői irodát.⁷⁹

Mint 1959. május 14-én kelt nyugdíjkérelmében is olvasható, élete végéig büszke volt arra, hogy az 1939–1944 közötti jogi népeletkutatás értő és megbecsült gyűjtőjének tartották. A „népi jog ismertetése és a népi jogi hagyományok gyűjtése terén végzett tu-

⁷⁷ OL K 579 IM 11290/1944.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Ezúton köszönöm hálásan dr. Rokolya Gábornak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a Quirico Pál élet- és szakmai pályájának megismerésére vonatkozó levéltári forrásokat. NOL 1961.

dományos munkásság” egyfajta elismerésének tekintette az 1947 szeptemberében az igazságügyminisztériumban történő jogászai munkára szóló felkérést is.

Quirico Pál a magyar népi jogélektutás aktív résztvevője volt: négy jelentést készített. Három jelentése általa jól ismert terepen készült, Veszprém megyében: az első Bársonyoson 1941-ben, a további kettő ezt követően Szentgálon és Szentkirályszabadján. Egy jelentés készítésére utólag, 1948-ban kérték fel a Máramaros megyei Visken.⁸⁰

Valamennyi gyűjtése a legkiválóbbak közé tartozik, itt és most mégis az első, a Bársonyoson gyűjtött (Veszprém m., EA1202, IMK579) anyagot emeljük ki. Ennek oka, hogy a 89 oldal terjedelmű jelentés 1941. június 27-én érkezett be a minisztériumba, s így szerepel Papp László értékelésében is. A levéltári forrás nyújtotta lehetőséggel élve, a jelentéseket alaposan megbíráló Papp László véleményét idézzük: „dr. Quirico Pál betétkeszkesztő bír. Bársonyos (Veszprém m.)”. Quirico a gyűjtés során általánosan használt 95 pontból álló I. sz. kérdőív alapján gyűjtött, a magánjogi és büntetőjogi kérdőpontokat teljes egészében, a telekkönyvi betétszerkesztésre és a dologi jogra vonatkozó kérdéseket töredékesen lekérdezve. „Három megnevezett és számos névtelen adatszolgáltató kikérdezése után ad a gyűjtő összefoglaló képet Bársonyos község teljes népi jogéletéről. A község meglehetősen kicsiny, lakói részben magyarok, részben elmagyarosodott tótok.”⁸¹

Amikor az egyébként csöppet sem elfogult Papp László a gyűjtő Quiricot jellemzi, mintha a népi jogszokásgyűjtő ideáltípusát rajzolná elénk: „Mintaszerű a falu népéről adott rövid, mégis kimerítő bevezető tájékoztatás, a válaszokban a lényegnek érzékelése, a jogi mag kidomborítása, a szokások felismerése, leírása, a lélektani vonatkozások felszínre hozása, a kellő helyen és jól kiválasztott személyekkel való példáztatás, a jogi „véleménykutatás”. (Az utóbbira példa: a többség azon véleményének ad kifejezést, hogy helytelen az örökösödési jognak az a szabálya, hogy a férfi a nővel egyenlő arányban részesül az öröklés tárgyát képező vagyomból. Még az öröklött vagyon érték szerint egyforma elosztása mellett is helyesebbnek taartának oly szabályt, amely lehetővé tenné, hogy a férfi részesüljön elsősorban az ingatlan vagyonban, a nő pedig az ingóságokban s pénzben; de lehetséges legyen az is, hogy a férfi, ha módjában áll, pénzben elégíthesse ki női örökösét, stb.)”⁸²

A jelentést elemezve Papp László az elismerő szavak mellett, mintegy megbecsülését újílag kifejezve, a még differenciáltabb, kifinomultabb gyűjtési módszertan alkalmazására hívja fel a figyelmet. „Tartalmilag a jelentés igen gazdag, változatos, értékes és érdekes anyagú, mindössze az kifogásolható benne, hogy a generációs, történeti változásokra nem ügyel a gyűjtő kövekezetesen, holott ezeknek felismeréséhez is igen jó érzékkel bír, valamint hogy a vegyes etnikumból adódó problémákra nem gondol.”⁸³

Összegezve Papp így értékeli: „Mintaszerű és nyomtatott nyilvánosságot is megérdemel a gyűjtőnek kisebb, „*Mi a fogalmuk az érdekelteknek és másoknak a telekkönyvi betétszerkesztésről*” című dolgozata is.

A Bársonyos községről írt munkája a legkiválóbb néhány jelentés közt foglal helyet. A gyűjtőnél az általános műveltség, jogi tudás, a népismeret, íráskészség. egyszerűet

⁸⁰ Bársonyos (Veszprém m.) EA1202, IMK579, Szentgál (Veszprém) EA1179, IMK579. Szentkirályszabadja (Veszprém m. EA1200, IMK579, Visk (Máramaros m.) EA 1181.

⁸¹ Papp László jelentése, 29. p.

⁸² Uo.

⁸³ Uo.

szerencsésen párosul, s emellett a gyűjtő azon kevesek közé tartozik, aki a jogéletkutatás célját, jelentőségét tökéletesen felismerte, a módszer eszközeivel tisztában van, s azokkal kitűnően tud bánni is.”⁸⁴

Papp László elkészítette a gyűjtőknek kiküldendő személyre szólóan értékelő, visszajelző levelek tervezetét is. Ez Quirico Pál esetében az alábbi volt:

„45. Dr. Quirico Pál b.szerk. bíró
14.790/1941. 18.798/1943.

2452/1942.

A veszprémmegyei Bársonyos község, továbbá külön tanulmány: „*Mi a fogalmuk az érdekeltnek és másoknak a telekkönyvi betétszerkesztésről.*”

Bársonyos község népi jogéletéről szóló mintaszerű tanulmánya, valamint a telekkönyvi betétszerkesztés és a laikus közönség viszonyáról írt kis értekezése az igazolják, hogy ... Ur személyében a magyar népi jogéletkutatás az egyik legkiválóbb művelőjére talált. Ennélfogva szerfölött kívánatos volna, hogy ... Urnak odaadó munkakészsége a jövőben is megmaradjon, s miként az említett községet, más falvakat, sőt nagyobb ethnikai egységeket is kutatása alá vonjon.

Csupán egy körülményre hívom fel mégis b.figyelmét, arra t. i., hogy a gyakorlati értékű konkrét jogszokásoknak és a lélektani mélységű jelenségeknek vizsgálata és megállapítása során nem elegendő néhány személynek kikérdezése, hanem – amennyiben nem a kutatónak hosszas, bár nem is céltudatos, de a megadott rendszerbe foglalható közvetlen tapasztalatainak rögzítéséről van szó –, 15–20, sőt ennél is több, válogatottan értelmes, idősebb személyt kell meghallgatnunk minden egyes kérdésre, s a válaszoknak szintetikus összefoglalását az így kapott anyagból végezzük. Az egyes kérdésekre adott válaszokat a jövőben is ajánlatosabb ¼ ives lapokra írni, ha az egy-egy kérdésre adandó válaszok nem férnek el egy lapnak két oldalán sem, fűzzünk /ragasszunk, stb./ hozzá pótlapokat.

... Ur további munkája során alig szorul ugyan útmutatásra, megemlítem azonban, hogy a közeljövőben munkatársainknak az eddig nyújtottnál jóval részletesebb tájékoztatást kívánunk nyújtani a végzendő munka egész menetére vonatkozólag.”⁸⁵

A Quirico Pál gyűjtötte Szentgál (Veszprém m. EA1179, IMK579) 62 oldal terjedelmű anyaga Szentkirályszabadja (Veszprém m. EA1200, IMK579) 75 oldalnyi jelentésével együtt a második felhívás után készült. Forrásaink megerősítik, hogy amikor Quiricót Szentgálra és Szentkirályszabadjára íratják, kifizetik számára az útiköltséget és a gyűjtés időszakára járó juttatásait. Ezek a jelentések már két példányban íródtak, ahogyan a második felhívás megkívánta, és az igazságügyminiszternek kellett feljereszteni.

A szentgáli és szentkirályszabadjai gyűjtés nemcsak azért figyelemre méltó, mert Quirico különösen figyel a Papp által javasolt szélesebb körű, nagyobb létszámú adatközlői minta meglétére, de azért is különösen értékes, mert a kismemesek lakta települések jogszokásanyaga rendkívül gazdag és sajátos volt. Quirico is tisztában volt a terep adottságaival, és rendkívül lelkiismeretes munkát végzett: közel tíz év tapasztalati anya-

⁸⁴ Papp László jelentése, 29–30. pp.

⁸⁵ Papp László értékelése a gyűjtőknek.

gára alapozhatott a jelentés elkészítése során. „Adataim összeállításánál felhasználtam hivatalos eljárásomban 1934 és 1939 évben hosszabb időn át Szentgálon szerzett tapasztalataimat, majd 1944 évben kizárólag gyűjtési célból Szentgálra történt kiküldetésem alatt szerzett adataimat, de ezeken kívül személyes ismeretségeim és hivatalon kívüli magánérintkezésben szerzett észleleteimet. Meghallgattam a község jegyzőit, ref. és r.kat. lelkészeit és a község minden társadalmi rétegéből többeket, a szellemi foglalkozást űzőkből is, a különféle birtokos rétegektől is és a vagyonnal nem rendelkezőkből, valamint a község iparosai közül is többeket.”⁸⁶ A szentkirályszabadjai gyűjtés különlegessége, hogy Quirico saját véleményét is megfogalmaz egy-egy kérdésre adott válasz kapcsán.

A viski gyűjtés – Visk (Máramaros m. EA 1181) – ismét mélyfűrésra vállalkozik (62 oldal), s ez jelenlegi adataink szerint Quirico utolsó jelentése, amely feltehetően a népi jogéletkutatás második szakaszában készült, és a feljegyzések szerint csak 1948. október 11-én került a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába. Az is valószínűsíthető, hogy a gyűjtést Quirico már az igazságügyminisztérium telekkönyvi és birtokrendezési osztályának munkatársaként végezte 1947 és 1948 szeptembere között – ahogyan ő is utal rá a jelentésben: a településen „hat hétig folytatott hivatalos eljárás” ideje alatt, ahol az előzőekből ismért széles és reprezentatív mintát alkalmazza az adatközlők esetében.⁸⁷

Gaál Imre

Dr. Gaál Imre, feledi törvényszéki betétszerkesztő bíró 1943 júniusáig két jelentést küldött be: Gömörpéterfalán, Sajólénártfalván, Várgedén, Détéren gyűjtött öröklésségi, valamint Gömörpéterfaláról, Harmacról és Várgedéről származó kötelmi jogi anyagot.⁸⁸ Az említett jogágbeli jelentések az Országos Levéltár anyagában található jegyzékben is szerepelnek, de sajnos nem maradtak ránk.⁸⁹ Csupán Papp László értékelő sorai alapján szerezhetünk tudomást tartalmukról, mely szerint az öröklésségi szokások „hiányosan, de jó jogászai megfogalmazásban” kerültek ismertetésre. A jelentés a „fiúk és leányok közt mutatkozó egyenlőtlen helyzetre mutat rá főként, ami az értékek különbözőségén kívül abban is mutatkozik, hogy a lány ingatlant ritkán kap, rendszerint pénzben elégítik ki; emellett él az a szokás is, hogy az apai részt a fiúk, az anyait a lányok öröklik, de ha nagyobb volna az anyai juss, vagy egyenlő az apaival, részesednek abból a fiúk is. A legfiatalabb fiú kapja a belsőséget, ha él az elsőbbségi jogával. Ügyelnek arra, hogy az ingatlanokat nem aprózzák fel túlságosan.”⁹⁰ Gaál Imre egy harmadik, a fentiekől eltérően csupán Harmacra és Gömörpéterfalára kiterjedő, 1943. október 17-én beküldött családjogi gyűjtése azonban mind az Országos Levéltár anyagában, mind a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában megőrződött.⁹¹

⁸⁶ QUIRICO PÁL *Szentgál Szentgál* (Veszprém m. EA1179, IMK579) 62. p.

⁸⁷ QUIRICO PÁL: Visk. Máramaros m. EA 1181 I. p.

⁸⁸ Papp László jelentése a jogi néphagyománykutatásról. EA 13332. 11–12. pp.

⁸⁹ OL K 4579 Jogi népszokások gyűjtése 1938–1948. II. 1698. csomó. Az 1948. február 4-én kelt 13.669. IM jelentés szerint a jogi népeletkutatásra vonatkozó jelentéseket a minisztérium részleges kitelepítése során Szombathelyre szállították, ahol az anyag egyrésze elpusztult, elkallódott, s ismételt kutatások után is csak töredéküket sikerült összeszedni. A jegyzék a megmentett jelentéseket és az újabb gyűjtéseket tartalmazza.

⁹⁰ Papp László jelentése a jogi néphagyománykutatásról, EA 1332.11–12. pp.

⁹¹ OL K 579 Jogi népszokások gyűjtése 1938–1948. I. 1697. csomó 14 p., EA 001194. GAÁL IMRE: *Jogi néphagyományok*. 4. p. Gömör- és Kishont m., EA 001195. GAÁL IMRE: *Jogi néphagyományok*. 10 p.

Gaál Imre a Bars megyei Ohajon született 1903. október 30-án. Apja, Gaál Mihály kovács volt, aki 1887. április 26-án kötött házasságot Ocsenás Anna 17 éves nagylóti hajadonnal. Apai nagyapja, Nemes Gaál József Zsitvagyarmaton született, anyai nagyapja lengyel származású volt. Gaál Imre a helybeli népiskolában kezdett tanulmányait a lévai (1903–1945) református főgimnáziumban folytatta, s ott érettségizett 1924-ben. A pozsonyi Komensky egyetemen végzett jogot 1929. július 1-én, a bírói vizsgát a pozsonyi felsőbbbírószágon tette le 1933. június 26-án. 1930. április 1-től 1931. június 30-ig dr. Priviczky Ernő ügyvédnél volt ügyvédjelölt Dunaszerdahelyen. 1931. június 20-án a nagyszombati járásbírószághoz nevezték ki gyakornoknak: 1931. július 1-én tett esküt és 1932. február 24-ig szolgált itt. A pozsonyi felsőbbbírószág 1932. évi január 18-án a dunaszerdahelyi járásbírószághoz helyezte, ahol 1932. február 25-től szeptember 18-ig szolgált. Bírósági jegyzővé nevezték ki 1932. április 2-től, szeptember 19-től pedig a pozsonyi kerületi bírósághoz, 1933. május 19-én a galántai járásbírószághoz került. Még ugyanezen év szeptember 1-től a nagyszombati járásbírószágon dolgozott, 1934 februárjától két hónapot a gálszécsi, újabb két hónapot a girálti járásbírószágnál töltött. Rövid időre ismét visszakerült Gálszécsre, ahonnan 1934 júliusában a feledi járásbírószághoz helyezték, melynek 1938. július 1-től vezetője lett. Ezt követően 1940 közepén telekkönyvi betétszerkesztő bírónak nevezték ki, s e minőségben teljesített szolgálatot 1944. július 22-ig. Ekkor a rimaszombati járásbírószágra rendelték, hogy az ott folyamatban lévő telekkönyvi betétszerkesztő munkálatokkal kapcsolatban végezze a bírói tennivalókat. Katonai szolgálatra 1944. november 10-én vonult be Losoncra a m.kir. 23. gyalogezred I. zászlóaljához. Egy esztendő múlva már nincs az élők sorában. Útban hazafelé agyhártyagyulladásra kapott. A kassai kórházba szállították, ahol 1945. november 11-én halt meg. Koholovszky Saroltával 1935. szeptember 14-én kötött házasságából származó, nagyobbik fia, Imre Gyula filozófia-történelem szakos gimnáziumi tanár Tornaalján, a kisebb, László sportmenedzser, Pozsonyban él.

Papp László szerint Gaál Imre hivatottan és hozzáértéssel végezte a gyűjtést, úgyhogy a feledi kollégát öröklés- és kötelmi jogi jelentése alapján a legjobb gyűjtők között említette. A kutatásokba bevonását a jogi néphagyománygyűjtés nagy nyereségének tartotta, és levelében további gyűjtésre biztatta.⁹²

Valószínűleg ezek a még 1942 tavaszán írt elismerő sorok is szerepet játszottak abban, hogy a következő év őszén Gömörpéterfalán és Harmacon járva Gaál Imre ismét kezébe vette a kérdőívet, s négy adatközlő bőséges elbeszélése és saját tapasztalatai alapján válaszolt néhány családjogi kérdésre.⁹³ Feltehető, hogy ez esetben idő és lehető-

Gömörpéterfala, Harmac, Gömör- és Kishont m. A teljesen egyező anyag két gyűjteményben való előfordulását magyarázza dr. Vargha Lászlónak, a Néprajzi Múzeum megbízott igazgatójának dr. Riesz István igazságügyminiszterhez írt, 1948. január 31-én kelt levele, amelyben a Hofer J. Miklós kúriai bíróval folytatott szóbeli beszélgetés alapján a megbízott igazgató kéri, hogy az IM-ben lévő jogi néphagyománygyűjtés anyagát megtekintésre adják át a Néprajzi Múzeumnak. OL K 579 Jogi népszokások gyűjtése 1938–1948. I. 1697. csomó.

⁹² Papp László jelentése a jogi néphagyománykutatásról. EA 13332. 11–12. pp. Papp László levele a gyűjtökhöz. 16. p. dr. Gaál Imre tvk.i betétszerk. bírónak. 20.480/1942. márc. OL K 579 Jogi népszokások gyűjtése 1938–1948. I. 1697. csomó.

⁹³ dr. GAÁL IMRE: *Jogi néphagyományok Gömörpéterfaláról és Harmacról*. Az eredeti kézirat az Országos Levéltárban található: OL K 579 Jogi népszokások gyűjtése 1938–1948. I. 1697. csomó 14. p. Másolata, illetve a két példányban benyújtott jelentés másodpéldánya a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárban ta-

ség híján nem vállalkozott egy teljesebb körű áttekintésre. Szórványos gyűjtésében egy nagyon rövid, néhány társadalmi helyzetre, etnikai és vallási jellemzőre utaló adat után a 42 családjogi kérdésből hétre felelt.⁹⁴ Röviden, összevonva szólt a párválasztás és a házassági kapcsolat megítélésének néhány eleméről (2. és 3. kérdés) és a házasulandók köréről (4. kérdés). Gyakorlati példával világította meg a házassági akadályról a falusiak körében élő elképzeléseket (5. kérdés). A leánykérés (6. kérdés), az eljegyzés (7. kérdés) és a lakodalom (8. kérdés) a leíró részek mellett számtalan jogi szempontból lényeges megfigyelést, adatot, tény is tartalmazott. Így például a jegyajándékok szokásos körének részletezését, a menyasszony különvagyonát képező kendőpénzt. A lakodalom hangulatos részletezése során sem tévesztette szem elől a jogi elemek számbavételét: a papnak adandó ajándék szokását, a polgári és az egyházi esküvő viszonyát, a násznép vonulásának rendjét, a menyasszonyt illető sürgető- és hórészpénzt. Erre előző gyűjtésében is kitért: „Félig néprajzi érdekességű az az adata, hogy a lakodalmi hórészpénzt mindig a menyasszonyt illeti, ami gyakran tekintélyes összegre gyűl össze, s amit a fiatal asszony, mint különvagyonának részét, maga gyümölcsöztet.”⁹⁵ Gaál Imre ezen adata - több más mellett – monográfiájában Tárkány Szücs Ernő is használta.⁹⁶

Szabó János

Minthogy az első felhívás (1939) alapján mindössze negyvennégy gyűjtő jelentkezett, a miniszter a második felhívásban (1940) az eredményesség biztosítása érdekében a munkájuk jelentős részét a falvakban végző telekkönyvi betétszerkesztőket is bevonta a jogi néphagyománygyűjtésbe. Úgy vélte, hogy a jogi végzettséggel nem rendelkező, de a falusi lakossággal közvetlen kapcsolatban álló igazságügyi alkalmazottak mindennapos feladataik ellátása során alaposan megismerhetik a nép gondolkozását, szokásait, hagyományait, s így könnyebben megfigyelhetik, összegyűjthetik jogi szokásait, „a néplélek jogi vonatkozású megnyilvánulásait”.⁹⁷ Szabó szentlőrinci telekkönyvvezető ebbe a körbe tartozott, bár már 1942-ben benyújtotta jelenését, amelyben jogvégzettség híján vállalkozott szülőfaluja, Kapuvár családi és öröklésjogi néphagyományainak leírására, saját közvetlen megfigyeléseinek, tapasztalatainak rögzítésére.⁹⁸

Szabó János szentlőrinci telekkönyvvezető kapuvári család- és öröklésjogi gyűjtése tehát egy másik típusát képviseli a népi jogéletutatás jelentéseinek. A családi és az öröklésjogi fejezet kérdőpontjaira válaszoló gyűjtések közül 1943-ig, Papp értékelésének elkészültéig 8 teljes (a), 6 csonka (b) és 8 szórványos (c) érkezett be.⁹⁹ A 8 teljes egyike Szabó Jánosé volt, aki mint társainak többsége, egy-két fejezetet kiemelve válaszolt a kér-

lálható: EA 001194. GAÁL IMRE: *Jogi néphagyományok*. 4. p. Gömör- és Kishont m. EA 001195. GAÁL IMRE: *Jogi néphagyományok*. 10 p. Gömörpéterfala, Harmac, Gömör- és Kishont m.

⁹⁴ Hitelesítő kutatás: NAGY JANKA TEODÓRA: *Gömöri családjogi néphagyományok*. Debrecen, 1998.

⁹⁵ Papp László jelentése a jogi néphagyománykutatásról, EA 13332.12.

⁹⁶ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 388. p.

⁹⁷ OL. K 579 IM 33.704/1940. I. M. II. sz. felhívás

⁹⁸ Szabó János: Kapuvár nagyközség jogi néphagyományai. EA 1106. Ezúton mondunk köszönetet Hofer Tamásnak, a Néprajzi Múzeum igazgatójának az anyag közlésének engedélyezéséért.

⁹⁹ Részletesen közli: KÓHEGYI MIHÁLY-NAGY JANKA TEODÓRA: *Család- és öröklésjogi népszokások Kapuvárról*. (Forrásközlés) Soproni Szemle 1995. XLIX/4. 339–351. pp.

dőív pontjaira. Papp László szerint a jelentés a válaszadás szempontjából a *teljes* csoportba (a) sorolható, hiszen a választott család- és öröklésjogi kérdések (2-46. pont) közül csupán négy esetben hiányzik a felelet (3. pont – Mennyiben családi kapcsolat a házasság? 24. pont – A testvérré fogadás formái 42. pont – A szomszédság 46. pont – Az özvegyről gondoskodás), tartalmi szempontból viszont *töredékes*. Mert igaz, hogy a gyűjtő az I. sz. kérdőív család- és öröklésjogi kérdőpontjainak szinte mindegyikére válaszolt, de eltérő alapossággal. Az egyébként is összetett, számtalan alkérdésből álló, a helyi joggyakorlat egyes elemeire még külön is rákérdező pontok többségénél csupán egy-egy kiemelt mozzanatot jegyzett le. Gyakran rövidebb volt a válasz, mint maga a kérdés. (5. pont – Házassági akadályok, 6. pont – A leánykérés, 9. pont – A házasságtörés, 10. pont – A válás, 19. pont – A házasok és a rokonok, 23. pont – Az örökbefogadás, 39. pont – A házközösségi szervezet nyomai, 41. pont – A nemzetségi szervezet tartalma.)

A feleletek kurtasága nem a gyakorlat vagy jelenség hiányának egyszerű regisztrálásából fakadt, hanem szükséztől, sokszor csak utalásszerű elintézéséből (pl. a házassági akadályok felsorolása). Egyes kérdőpontokra részletesen válaszolt ugyan, de nem a jogi jellemzőket, hanem a néprajzi vonásokat emelve ki. Ilyennek tekinthető például a lakodalom leírása (8. pont), a születés, a keresztelés ismertetése (22. pont). Ez utóbbiaknál a jogi elemek számbavétele szinte teljesen elmaradt (pl. a terhes nő jogállásának ismertetése, a keresztapaság gazdag jogi tartalma). Mint értékelésében Papp László is megjegyezte: „A feleletek túlnyomó részben inkább néprajzi jelenségekre, szokásokra mutatnak rá, aránylag kevés adat bír jogi jelentőséggel. Jogi vonatkozású megállapításai egyébként hol túlságosan szükséztől, s emiatt nagyon határozottnak látszó, hol pedig terjengősek, bizonytalanok, néha érthetetlenek. Általában bizonyos naív, sőt kezdetleges szemlélet vonul végig az egész munkán.”¹⁰⁰ Jellemző példája ennek, hogy a házassági akadály tárgyalásakor éppen a jogilag releváns rokonsági fokot nem említette. („5. A rokonok közti házasságot az unokatestvérig megengedik...”)

Jogi szempontból a munka legértékesebb részének az öröklésjogi leírás (43–46. pont) tekinthető. Különösen Mattyasovszky adataival összevetve juthat érdekes eredményekre a megfigyelő, mint ahogy ezt Tárkány Szücs Ernő meg is tette.¹⁰¹ A férjhez menő lány kiházásítására, az agglagények jogállására vonatkozó közlések mellett Papp László is a munka e vonatkozású adatait emelte ki.¹⁰² A gyűjtők jelentéseit áttekintve, értékelve Papp László Szabó Jánosról azt írta, hogy: „Néprajzi gyűjtésre igen alkalmas volna a jelentés beküldője, jó jogszokáskutató aligha válna belőle.”¹⁰³ Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy Szabó János a jelentős arányukban jogi végzettségű gyűjtők mellett, még a jogi népeletkutatás első időszakában jogvégzettséggel nem rendelkező betétszerkesztői alkalmazottként nyújtotta be jelentését. Papp László viszonyítási alapját pedig ebben az időszakban olyan kiváló munkák jelentették, mint Bónis György, Tárkány Szücs Ernő, Quiricó Pál, Gaál Imre vagy Gallotsik Elek gyűjtése.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Papp László jelentése, EA 13332. 29–30. pp.

¹⁰¹ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 333. p.

¹⁰² Papp László jelentése, EA 13332. 29–30. pp.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ A gyűjtők között 22 bírő, 12 betétszerkesztő bírő, 5 királyi ügyész, 7 bírósági fogalmazó, 3 telekkönyvvezető, 10 betétszerkesztő telekkönyvvezető, 5 bírósági segédhivatalnok, 6 betétszerkesztő segédhivatalnok,

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a gyűjtők a „népi jogélet kutatására” alakított munkaközösség által összeállított kérdőív alapján dolgoztak.¹⁰⁵ Az öt fejezetre osztott, a magánjogra (családi jog: 2–42. pont, öröklési jog: 43–46. pont, dologi jog: 47–63. pont, kötelmi jog: 64–79. pont) és büntetőjogra (80–95. pont) kiterjedő, számtalan problémát felvető, összeállítóik által is csak ideiglenesnek tekintett kérdőív használata gyakran gondot jelentett.¹⁰⁶ Módosítása az évek során többször felvetődött, de erre csak jóval később, Papp László által, 1948-ban került sor.¹⁰⁷ Nagy praxisú jogász és lelkes segédhivatalnok ugyanazon kérdőív alapján dolgozott. A *gyűjtés általános elvei* cím alatt nyolc pontban összefoglalt módszertani útmutató jelenthetett némi segítséget a kérdések értelmezésében, a válaszadás módjainak megválasztásában, a feldolgozás és a cédulázás formai követelményeinek megismerésében. (Ez utóbbi alól egyébként az 1940-es második felhívás már felmentést adott, és számtalan könnyítést tett lehetővé az anyag feldolgozása tekintetében is.)

Szabó János betétszerkesztő tehát nem volt könnyű helyzetben a gyűjtés során. Jogi ismeretek, gyűjtésmódszertani felkészítés nélkül látott munkához, s választott tárgyának személyessége is erősítette megközelítésének néprajzi szemléletét. A kapuvári kiscgazda családból származó gyűjtő az ott töltött 31 év alatt alaposan megismerte szülőfaluja mindennapjait, viszont nem tudta kellően kívülről nézni és absztrahálni annak joggyakorlatát.

A jogi oldalról kevésbé értékelt anyag néprajzi szempontból azonban számos új ismerettel szolgált. E két nézőpontot ötvözte Tárkány Szűcs Ernő is, amikor az egyes jogi népszokások illusztrálására többször merített a Szabó János által gyűjtött anyagból.¹⁰⁸ A néprajzi kutatás számára további hasznosításra bocsátjuk közre a forrásmunkában fellelhető adatokat, amelyek közül például az udvarlási szokások, a lakodalom, a keresztező, a *fölöstökömhordás*, a legényavatás leírása ma is érdeklődésre tarthat számot.

1 királyi közjegyző, 2 ügyvéd, 1 más tisztviselő, 4 joghallgató, 1 lelkész és 1 községi jegyző volt. (Papp László jelentése, EA 13300. 2. p.)

¹⁰⁵ Néprajzi Intézet 1. sz. kérdőíve a magyar jogi néphagyományok összegyűjtéséhez. (OL. K 579 IM: Jogi népszokások gyűjtése 1938–1948. II.) A kérdőívet néhány jelentéktelen változtatástól eltekintve Bónis György megjelentette. BÓNIS GYÖRGY 1939.

¹⁰⁶ PAPP LÁSZLÓ EA 13300.

¹⁰⁷ PAPP LÁSZLÓ 1948/a.

¹⁰⁸ „Kapuváron három hétig tartott az új anya élelemmel való ellátása; fölöstököm volt a neve, és a komakosárban vitték. (TÁRKÁNY SZÜCS 1981, 135. p.) – Kapuváron (Sopron m.) a besenyőivadékok között ugyancsak tiltották az idegen faluból való párválasztást. Az idegenből hozott asszonyt még a templomban is megkülönböztették, nem állhatott a községbeli asszonyok közé. A közösségből nagy ritkán engedtek ki lányt más községbe, és ekkor is váltságdíj ellenében, amit az idegen legény volt köteles fizetni azon utca legényeinek, amelyből a lányt kikérték. „(TÁRKÁNY SZÜCS 293–294. pp.) – „A jegyesség, a mátkaságnak a szokásjog által meghatározott magatartást megkövetelő állapota. ... Kapuváron (Sopron m.) egy ideig a vőlegény jele az asztrogán sapka volt, melyet szalagokkal, gyöngyökkel díszítettek ki.” (TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ 1981, 340. p.) – „Kapuváron (Sopron m.) is a szülővel együtt gazdálkodó egy vagy több fiú vette át az ingatlanokat mérsékelt becsár alapján, amely előnyhöz a gazdaságban teljesített munka és fáradság alapján jutottak.” (TÁRKÁNY SZÜCS 1981, 437. p.) – „Hogy néhány példát említsünk, kiragadjuk Kapuvárt, ahol az ingatlanokat a fiúk osztották meg maguk között, és a leányokat a forgalmi értéknél alacsonyabban, ún. testvérek közti arányban elégítették ki. Negyven év múlva változott a helyzet, ahogy az IM-gyűjtés mutatja 1941-ből. Ekkor a szülők életükben megosztották a vagyonukat egyenlő arányban a fiúk és a leányok között, de holtig tartó haszonélvezeti jogot kötöttek ki maguknak, tehát a megélhetésükre meghatározott gabonát kellett a gyerekeknek összeadniuk.” (TÁRKÁNY SZÜCS 1981, 763. p.)

5. Jogásziportrék a népi jogéletkutatás háború utáni éveiből (1947–1949)

A jogi népeletkutatás egy új, de már töredékesebb szakasza jellemzi a második világháborút követő éveket. E kutatások közös sajátossága, hogy a korábbi szakmai intézményes és szakpolitikai igazgatási háttér radikális megváltozásával a kutatások helyszíne az egyetem falai közé helyeződik át: Bónis György a szegedi egyetem jogtörténeti szemináriumával folytatja jogszokás kutatását Tápén 1948. szeptembr 1. – október 15. között. Az Egri Jogakadémia Szociográfiai Intézetéhez köthető az 1948-ban Pétervásárán, 1949-ben Ivádon folyó népi jogéletkutatás. Itt jelenik meg 1947-ben a Csizmadia Andor vezette intézet első, a népi jogszokás kutatáshoz szükséges alapismeretek oktatását célként megfogalmazó szociográfiai jegyzete, majd Tóth Zoltán György öröklési jogszokásgyűjtése is.

Csizmadia Andor

Csizmadia Andor Győrben született 1910. szeptember 4-én. A családi hagyományokat követte, amikor a bencés gimnázium befejezése után jogi tanulmányokat folytatott Budapesten, majd Szegeden. Már a diploma megszerzését megelőzően a győri polgármesteri hivatal napidíjas tisztje (1929–1933), díjnoka (1933–1936), III. osztályú aljegyzője és anyakönyvvezető-helyettese (1936–1940) volt. A közigazgatásban töltött tizenöt esztendő során a kulturális mellett döntően a szociális igazgatás területén kapott feladatokat, amelyek közül a szociális igazgatás szempontjából kolozsvári éve (1940–1944) váltak számára meghatározóvá. A kolozsvári polgármesteri hivatal I. osztályú aljegyzője (1940–1944), tb. tanácsnoka, a népjóléti ügyosztály vezetője (1941. május – 1944. augusztus) volt, két hónapig Nagybánya polgármestere (1944. szeptember – október), a nyilas hatalom idején családjával Péren élt.

A második világháború után újjászervezte Győr-Révfülu közigazgatását (1945), majd a Népjóléti Minisztérium szociális főfelügyelője (1945), a szociális ügyosztály vezetője lett (1945–1946). A gyakorlati igazgatási tevékenység mellett a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem magántanára (1944, 1948–49), az Egri Jogakadémián a magyar alkotmányjog nyilvános rendes tanára (1946–1949), az általa megszervezett Szociográfiai Intézet igazgatója (1947–1949) volt. A felsőoktatásban több egyetemen is feladatot vállalt: a Budapesti Műszaki Egyetem magyar közjog megbízott előadó tanára (1948–1949) volt, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszékének főiskolai tanára (1949–1951), egyetemi docense (1951–1958). A Pécsi Tudományegyetem, illetve a Janus Pannonius Tudományegyetem (JPTE) Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense (1958–1959), tanszékvezető egyetemi tanára (1959–1980), 1964–1968 között a kar dékánja. Mindezek mellett az Állami Egyházügyi Hivatal jogi tanácsadói (1956–1980), az MTA Jogtörténeti Munkaközösségének elnöki feladatait is ellátta (1968–1980). 1985. június 12-én halt meg.¹⁰⁹

Csizmadia Andor az Egri Jogakadémián az általa megszervezett Szociográfiai Intézet igazgatójaként (1947–1949) és gyűjtőként is részese volt a magyar népi

¹⁰⁹ Csizmadia Andor életrajzával, munkásságával foglalkozó szakirodalom részletesen: NAGY JANKA TEODÓRA: *Csizmadia Andor, a szociálpolitikus*. In: Jogtörténeti tanulmányok VIII. (szerk: Béli Gábor – Kajtár István – Szekeres Róbert). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2005. 355–371. pp.

jogélektutás második világháborút követő szakaszának (1947–1949). Mint Tóth György Zoltánnál említettük, az Egri Jogakadémia (Magyar Katolikus Jog- és Államtudományi Kar) Szociográfiai Intézetben Csizmadia Andor, Tóth Zoltán György és Kulcsár Kálmán részvételével működött az a munkaközösség, amely a „barkó községek” jogszokásairól sajnos a kutatás által nem ismert jelentést is küldött az igazságügyminisztériumba, valószínűsíthetően már 1944 márciusa után.¹¹⁰

Csizmadia Andor az intézeti sorozat első kötetében, *A szociográfiai alapismeretek vázlatában* 1947-ben célként a népi jogszokások gyűjtését, a nép jogi meggyőződésének tanulmányozását, a jogszabályok érvényesülésének és a jogi reformok szükségességének kutatását fogalmazta meg célként. A gazdasági, társadalmi jogi viszonyok vizsgálatát célul tűző tudományos kutatások első helyszíne Pétervására volt, ahol 1948-ban az 1. sz. kérdőív alapján Csizmadia vezetésével a jogszokásgyűjtő munkacsoport (Tóth Zoltán György, Kulcsár Kálmán, Acsády György és Rácz Gabriella) gyűjtött dologi, kötelmi, család, öröklési és büntetőjogi jogszokásokat. A népi jogélektutás módszertanának megfelelően helybeli kis- és középbirtokosok voltak, a peres eljárásokkal kapcsolatban, mint Csizmadia írja dr. Biró Károly, pétervásárai ügyvéd adatközléseire támaszkodtak. A gyűjtés anyagát Csizmadia Andor csak jóval később, 1983-ban jelentette meg a Heves Megyei Levéltár Közleményeiben.¹¹¹

Az 1949-ben Ivádon Acsádi György intézetigazgató, Csizmadia Andor jogakadémiai tanár, Urbán Miklós adjunktus és Kulcsár Kálmán joghallgató részvételével végzett kutatás eredményeinek publikálására is csak 1979-ben kerül sor.¹¹² Az egy összetettebb kutatás részét képező ivádi gyűjtés célja a község jogtörténeti, társadalmi és gazdasági viszonyainak megismerése mellett a községben élő jogszokások gyűjtése volt. A helyszíni gyűjtés anyagát Csizmadia Andor utóbb levéltári forrásokkal is kiegészítette, és így jelentette meg.

Csizmadia Andor még egy, a népi jogélet ktuatásába illeszthető gyűjtési tervére szeretném felhívni a figyelmet. A Pécsi Tudományegyetem Levéltára őrzi Csizmadia Andor a Tolna megyei Kakasdon tervezendő szociográfiai kutatásának előkészítő anyagát.¹¹³

Tóth Zoltán György

Az Egri Jogakadémia (Magyar Katolikus Jog- és Államtudományi Kar) Szociográfiai Intézetében Csizmadia Andor, Tóth Zoltán György és Kulcsár Kálmán részvételével működött az a munkaközösség, amely bekapcsolódott az 1939–1948 között népi jogélektutás záró szakaszába. Az a gyűjtés, amelyet „barkó községek” névvel be is küldtek az igazságügyminisztériumba, sajnos nem ismert. Feltehetően már 1944 márciusa után küldték be, ezért nem szerepel Papp László összegzésében, illetve a kutatócsoport tagjainak nevével nem találkoztunk a gyűjtők Papp László által összeállított név-

¹¹⁰ Veres Gábor cikke.

¹¹¹ CSIZMADIA ANDOR: *Pétervására jogéletéből*. Archivum. A Heves Megyei Levéltár közleményei 11. Eger, 1983. 61–82. pp.

¹¹² CSIZMADIA ANDOR: *Ivád község és az Ivádiak a feudális kor hanyatló szakaszában*. Nemzetiségi és birtoktörténeti kép. Archivum. A Heves Megyei Levéltár közleményei 8. Eger, 1979. 5–31. pp.

¹¹³ PTE Levéltár, ÁJK, Csizmadia-gyűjtemény.

jegyzékében sem.¹¹⁴ A munkacsoport 1947-től végzett terepmunkát és kiadványozott, erre vonatkozóan már rendelkezünk adatokkal. Például a Csizmadia Andor igazgatta Szociográfiai Intézet sorozatában 1947-ben megjelent Tóth Zoltán György¹¹⁵ tanulmánya a barkók körében gyűjtött öröklési jogszokásokról.¹¹⁶

A jogi pályán a családi hagyományokat folytató Tóth Zoltán György Pécssett az Erzsébet Tudományegyetemen doktorált 1945-ben. Egy évig aljegyzőként dolgozott az egri Polgármesteri Hivatalban. Ezt követően 1946. december 15-től került tanársegédként a Katolikus Jog- és Államtudományi Kar magánjogi tanszékére, ahol 1948-ban adjunktusi fokozatot szerzett és az intézmény megszűntetéséig, 1949. szeptember 30-ig volt alkalmazásban.

Tóth Zoltán György tanulmánya illeszkedik a népi jogéletkutatás gyűjtéseit közreadó munkák sorába (Bónis György Garam menti, Papp László kiskunhalasi, Tárkány Szücs Ernő mártélyi, Fél Edit martosi gyűjtése, stb.). Előszavában a szerző deklarálta a népi jogéletkutatáshoz való kapcsolódását, bár figyelmet érdemel, hogy következetesen inkább a jogi néphagyományok, népi jogszokások kutatása kifejezést használja. Kutatási tárgyának körülhatárolása során Bónis Györgyre hivatkozik: „az élő jog birodalmának nemcsak olyan előkelő lakói vannak, mint a törvény, rendelet, vagy bírói ítélet, a tételesjog és a hivatalos jogszokás rétegén túl van egy szabálycsoport, amelyet maga a nép tart fenn és vall magára nézve kötelezőnek”. A szerző az öröklési jogszokások gyűjtésére és feldolgozására vállalkozik egy etnikai csoportban, a barkók körében.

A kutatástörténeti előzmények rövid felvázolásából is kitűnik Tóth Zoltán György nemzetközi, elsősorban francia irányultságú tájékozottsága. A hazai kutatási előzményeket Mattyasovszky Miklós, Tagányi Károly, Bruckner Győző munkáiban, továbbá az 1939-től megkezdődött népi jogéletkutatás kezdeményezőiben (Györffy István), támogatóiban (Vladár Gábor), valamint programadó és módszertant kidolgozó kutatóiban látja (Bónis György, Papp László, Tárkány Szücs Ernő, Szendrey Ákos, Fél Edit).

Felhívja a figyelmet arra is, hogy a népi jogszokáskutatások a magánjog területén lehetnek a legeredményesebbek, mivel a tételes jogi szabályozás teljességének és kizárólagosságának hiányában itt még erősebbek és élőbbek az autonóm közösségi szabályok - ideértve legkonzervatívabb öröklési jogszokásokat. Tóth Zoltán György tudatosan kettős feladatot vállal tanulmányában: a gyűjtés mellett az anyag feldolgozására, rendszerezésére is vállalkozik. Ennek megjelenési formája, hogy a jog és a néprajz oldaláról egyaránt figyelmesen górcső alá veszi kutatásának tárgyát. A Barkóság, mint tájegység, a barkó népcsoport körülhatárolását, történeti, néprajzi bemutatását követően egy rövid fogalmi alapvetés után (szokás, népszokás, jogszokás, szokásjog) a hazai öröklési jogszokásokról nyújt áttekintést. Ezt követően közli gyűjtött anyagát: az örökhagyó életében történő osztás jogszokásait a barkóknál. Részletesen bemutatja a végrendeleti öröklésre vonatkozó jogszokásokat (írásbeli és szóbeli magánvégrendelet és közvégrendelet esetében), valamint a törvényes öröklés közösségi szabályait (leszármazók öröklése, házastárs, felmenő és oldal-

¹¹⁴ VERES GÁBOR 1997, 499. p., 507. p.

¹¹⁵ Dr. Tóth Zoltán György apja, dr. Tóth József 1930-tól a jogakadémia megszűnéséig dolgozott az intézményben, mint a közigazgatási tanszék vezetője és ő volt a jogakadémia utolsó dékánja.

¹¹⁶ TÓTH ZOLTÁN GYÖRGY: *A barkók öröklési jogszokásai*. Katolikus Állam- és Jogtudományi Kar Szociográfiai Intézet 2. Eger, 1947.

ági rokonok öröklése). Az öröklési jogszokások kapcsán kitér a tulajdonközösségre az öröklési jogban, valamint az özvegyi jog speciálisan a barkóknál élő szokásaira.

Tóth Zoltán György a barkók körében végzett jogszokásgyűjtései 1949-ben félbe maradtak. A hazai népi jogéletkutatás vesztesége, hogy a barkók családjogi szokásai címmel tervezett következő kötetét már nem jelenhetette meg.¹¹⁷

6. Összegzés

Az 1939–1948 közötti jogi népeletkutatás sajátos fejezete nemcsak a magyar jogtudományban – jogtörténetnek, jogi kultúrtörténetnek, jogelméletnek –, de megkülönböztetett figyelmére érdemes a néprajztudományban, a szociológiában, az antropológiában is. Bár a nemzeti jogalkotást célként megfogalmazó európai jogszokásgyűjtésekhez képest erősen megkésett, mégis a magyar jogfejlődéshez kapcsolódott: a magánjogi kodifikáció folyamatának részévé vált.

A Bónis György által megfogalmazott néprajzi, jogtörténeti és jogpolitikai célok („más oldalról ismerjük meg a magyar népet, a hagyományból jobban élénk tűnik jogunk múltja, jogtudományunk magyarabbá lesz”) más-más eleme vált hangsúlyossá a népi jogéletkutatás egyes szakaszaiban. A kezdetben egyértelműen néprajzi jelleggel indult szakmai kutatásokat az évek folyamán a politikai-jogpolitikai elképzelések sajátosan átformálták. A Néprajzi Intézet által kezdeményezett kutatások irányítását Györffy István halála után a szakmai intézmények nem vállalták, a gyűjtők szervezése után először részben, később teljes egészében az igazságügyminisztériumra maradt a koordinálás. A szakmai irányítás gyengülésével, majd hiányával előtérbe kerültek, a kormányprogrammá válás után pedig meghatározóvá váltak a kezdettől jelenlévő politikai, jogpolitikai dominanciák.

Ebben a helyzetben nem kétséges, hogy – különösen, ha nemzetközi kontextusban vizsgáljuk – a gyűjtők felkészítése, a gyűjtés módszertana, megszervezése és szakmaisága hagyott kívánni valót maga után.¹¹⁸ A forrásanyag azonban, amelyet a jogász hivatásrend tagjai és az igazságügyi alkalmazottak 1939–1948 között gyűjtöttek, már pótolhatatlan értéket képvisel több tudományterület számára is. A népi jogéletkutatás köszönettel tartozik a gyűjtők legjobbjainak és az egyszerű közreműködőknek egyaránt. A kutatás maga is formálta, alakította a jogász hivatásrendek a gyűjtésben részt vevő tagjait. A tanulmányban bemutatott jogászpótrékkal erre kívántunk emlékezni és emlékeztetni.

¹¹⁷ A Barkók öröklési jogszokásai kiadvány még előkészületben lévőként jelöli e munkát. 48. p. Tóth Zoltán György 1947. 48. p.

¹¹⁸ Kulcsár Kálmán igen szigorú kritikával is illette. KULCSÁR KÁLMÁN 1960, 119. p.

JANKA TEODÓRA NAGY

THE LAWYERS IN THE HUNGARIAN FOLK LEGAL CUSTOM
RESEARCH (1939–1948)

(Summary)

The unique chapter in the research of ethno-judicial life between 1939-1948 deserves particular attention not only in Hungarian legal science (legal history, legal culture-history, legal theory), but in the fields of ethnography, sociology and anthropology as well. Although rather belated compared to European researches of legal custom with a view to national lawmaking, it became part of the codification process of private law in relation to Hungary's legal development.

Folk legal custom research between 1939-1948 was carried out in relation to the economic, social as well as legal processes of civilization in Hungary. Its background was provided by judicial governmental preparatory activities in the early 20th century. The researches carried out before 1943 supported by the Ministry of Justice involved altogether 82, while during the whole research period a total of 120 magistrates, lawyers, public notaries, judicial employees, as well as university lecturers and researchers. As the primary aim of research was to lay the foundation of national lawmaking initiated in Europe from the second half of the 19th century, the researches involving 340 settlements mainly focused on the specific characteristics of Hungarian ethno-judicial life: 85% of the collected information covered Hungarians, with the rest related to German, Romanian, Ruthenian, Slovakian, Sorbian or gypsy nationalities and ethnic groups. The publication of the outcomes of the now unrepeatable researches continues to date.

The aim of the study is to draw attention to the legal practitioners participating in the research of practical outcomes considered useful in terms of lawmaking and law administration, involving researchers with legal training using legal knowledge and ethnographical methods. (György Bónis, Ernő Tárkány Szücs, László Papp, J. Miklós Hofer, Pál Quiricó, dr. Imre Gaál, Imre Szabó, Andor Csizmadia and Zoltán György Tóth).

Presently the source materials collected by various members of the legal service and judicial employees between 1939-1948 are invaluable to numerous disciplines. Folk legal custom research, which in itself contributed to the development of professional careers in legal service, owes equal thanks to both its outstanding researchers and its humble participants.